

**„Mindenki dohányzik, én miért ne tenném? Nálunk
a menők cigiznek.”**

– A barátság és a népszerűség hatása a középiskolások dohányzására

Tudományos Diákköri Dolgozat

2013. március 25.

Tartalomjegyzék

_Toc351987474

<i>Ábrajegyzék</i>	3
<i>Táblázatjegyzék</i>	4
<i>Absztrakt</i>	5
1. Bevezetés	6
2. Kutatási kérdések	7
3. Elméleti háttér	7
3.1. A dohányzás társadalmi vonatkozásai	7
3.1.1. <i>A dohányzás szociokulturális és szocioökonómiai hatásai</i>	8
3.1.2. <i>A másodlagos szociális közeg: a baráti körök hatása</i>	10
3.2. A népszerűség hatása a dohányzásra	11
3.3. A társadalmi kapcsolatháló elemzés	14
4. Hipotézisek	17
5. Adatok	18
6. Konceptualizálás, operacionalizálás	20
6.1. A függő változó	20
6.2. A fő magyarázó változók	21
6.2.1. <i>Baráti kör nagysága</i>	21
6.2.2. <i>Közvetett népszerűség</i>	22
6.2.3. <i>Közvetlen népszerűség</i>	23
6.3. Kontrollváltozók	24
7. Módszer	27
8. Elemzés	28
8.1. A minta jellemzése	28
8.2. Fontosabb összefüggések a dohányzással kapcsolatban	29
8.3. Modellek elemzése	35
8.3.1. <i>Első modell</i>	35
8.3.2. <i>Második modell</i>	36
8.3.3. <i>Harmadik modell</i>	37
8.3.4. <i>Osztályhatás a modellekben</i>	38
9. Konklúzió	39
Jövőbeli tervek	41
Irodalomjegyzék	42
Melléklet	46

Ábrajegyzék

<i>1. ábra: A 2. hullám 5-ös osztályának a baráti jelölések, a dohányzás és a közvetlen népszerűség szerinti megoszlása.....</i>	<i>16</i>
<i>2. ábra: A 3. hullám 5-ös osztályának a baráti jelölések, a dohányzás és a közvetlen népszerűség szerinti megoszlása.....</i>	<i>16</i>
<i>3. ábra: A hipotézisek összefoglalása.....</i>	<i>18</i>
<i>4. ábra: Baráti jelölések hisztogram</i>	<i>22</i>
<i>5. ábra: Közvetett/közvetlen népszerűség (indegree)</i>	<i>23</i>
<i>6. ábra: A modell többszintűsége</i>	<i>27</i>

Táblázatjegyzék

<i>1. táblázat: Te szoktál-e dohányozni? (2-3. hullám)</i>	<i>21</i>
<i>2. táblázat: Te szoktál-e dohányozni? - átalakított változat (2-3. hullám)</i>	<i>21</i>
<i>3. táblázat: Korrelációs együtthatók a fő magyarázó változók indegree értékei alapján</i>	<i>22</i>
<i>4. táblázat: A dohányzási magatartás megoszlása a szülők iskolai végzettsége szerint (2. hullám)</i>	<i>31</i>
<i>5. táblázat: A 2. hullám modelljei</i>	<i>34</i>
<i>6. táblázat: A 3. hullám modelljei</i>	<i>35</i>
<i>7. táblázat: Osztályhatás magyarázó hatása</i>	<i>38</i>
<i>8. táblázat: A teljes adatbázis jellemzése (Melléklet)</i>	<i>47</i>
<i>9. táblázat: A minta jellemzése (Melléklet)</i>	<i>48</i>
<i>10. táblázat: A főbb modelljeink eredményei (2. hullám) (Melléklet)</i>	<i>49</i>
<i>11. táblázat: A főbb modelljeink eredményei (3. hullám) (Melléklet)</i>	<i>50</i>

Absztrakt

A középiskolai diákok dohányzási szokásaira hatással van a másodlagos szocializációs közegük: barátaik és az osztálytársaik. Erre a konklúzióra számos szakirodalom és elméleti megközelítés rámutatott, az azonban nem világos, hogy ezt milyen mértékben befolyásolja a baráti közösségek nagysága, valamint a népszerűség ténye. Ebből következően joggal merül fel az a kérdés, hogy vajon a baráti körök nagysága hogyan hat a dohányzásra? A népszerűbb diákok inkább cigarettáznak, mint a kevésbé népszerűek? A nagyobb baráti közösséggel rendelkező népszerűeknek erősebb hatásuk lesz arra, hogy a barátaik is elkezdjenek cigarettázni, vagy rendszeres dohányzókká váljanak? Ezt a két tényezőt társadalmi kapcsolatháló-elemzés módszerével definiáljuk, a baráti közösségek nagyságát a baráti jelölések, „befokok” (indegree) számával határozzuk meg. A népszerűséget két oldalról közelítjük meg, a közvetett népszerűséget a „sokan nagyra tartják”, a közvetlen népszerűséget a „felnézek rá” kérdéssel mérjük.

A vizsgálatunkhoz az „Egymásba gabalyodva: kamaszok kapcsolati dinamikája a státusverseny, a teljesítménytaktikázás, a kirekesztés és az integráció tükrében” című, középiskolások körében végzett longitudinális kutatásának adatbázisát használjuk (OTKA K/81336), és a három adatfelvételi hullámot tartalmazó adatbázis két hullám adatain összehasonlító keresztmetszeti elemzést végzünk (2. hullám: N=1234; 3. hullám: N=1052). Dolgozatunk hipotéziseinek vizsgálatához egyéni és osztály szintű magyarázó és kontrollváltozókat használunk fel, így kétszintű multinomiális logisztikus regressziót alkalmazunk.

Eredményeink azt mutatják, hogy a baráti körök nagyságának és a népszerűségnek is fontos szerepe van a középiskolások dohányzási szokásainak kialakulásában a nem, tanulói teljesítmény, alkoholfogyasztás és az osztály képzéstípusa mellett. További fontos eredmény, hogy a népszerűség különböző mérőszámai között eltérés tapasztalható, amely a népszerűség definíciók szétválasztásának szükségességét javasolja.

1. Bevezetés

A legtöbb magyarországi mintára vonatkozó irodalom, különös tekintettel az Elekes Zsuzsanna által íródott tanulmányokra, a dohányzást az alkoholfogyasztás és a drogfogyasztás mellett vizsgálja, mint egyfajta deviáns vagy „volt” deviáns viselkedési formát, és a legtöbb vizsgálat is ebbe az irányba folytatódik (Elekes, 2009, 2011) Nemzetközi irodalomban azonban sokkal nagyobb teret kap a cigarettafogyasztás, és jóval többféle kutatási témát is érintve dolgozzák ezt fel a kutatók (De La Haye, Green, Kennedy, Pollard, & Tucker, 2013; Steglich, Snijders, & Pearson, 2010; Valente, Unger, & Johnson, 2004) A magyar szakirodalombeli hiányosságok „pótlása” érdekében, valamennyire kiegészítve igyekszünk vizsgálni a dohányzást egyes társadalmi kapcsolathálós módszerek alkalmazásával, valamint a népszerűséggel összefüggésben.

Vizsgálatunk fő célja tehát a dohányzás és a baráti kapcsolatok közötti összefüggések elemzése. Ehhez az *„Egymásba gabalyodva: kamaszok kapcsolati dinamikája a státusverseny, a teljesítménytaktikázás, a kirekesztés és az integráció tükrében”* középiskolai diákok körében végzett longitudinális kutatását használjuk fel, mely immáron három hullámot felölelő adatbázissal rendelkezik. A dohányzás és a baráti viszonyok feltérképezése mellett vizsgáljuk még a népszerűség hatását is. Ebből adódóan dolgozatunkban nagy hangsúlyt fektetünk külön a barátság és népszerűség, valamint a kettő együttes hatásának vizsgálatára is. Fontos kihangsúlyozni, hogy annak ellenére, hogy a diákok státuszával számos külföldi és magyar kutatás foglalkozott, a népszerűség vizsgálatával már jóval kevesebben. Ebből következően tanulmányunkban a népszerűség változatainak kimutatására teszünk kísérletet James Moody és társai (2011) által íródott cikk segítségével, illetve igyekszünk majd elkülöníteni ezt a véleményvezér fogalomtól. A kutatásunk relevanciája tehát e különbségtételből is fakad, ugyanis eddig még kevés olyan tanulmány született (Cillessen & Rose, 2005) amely a népszerűség, domináns státusszal rendelkező személyek között különbséget tenne abból a szempontból, hogy kik azok az egyének, akik befolyással bírnak egy közösség tényleges működésére, hogy nem minden népszerű diák véleményvezér is az osztályában.

Kitűzendő céljaink között van a további lehetséges tényezők, hatások megkeresése. A dohányzás és az ezzel kapcsolatos szokások megértéséhez az esetleges torzítások kiküszöböléséhez kontrollváltozókat is emelünk a modellünkbe.

2. Kutatási kérdések

A dolgozatunkban vizsgált kutatási kérdéseinket két csoportba rendeztük. Az első pont alá tartoznak az általunk vizsgált két hullám adataiból nyert eredmények összehasonlítására, a keresztmetszeti vizsgálatra, valamint a baráti körök nagyságának a dohányzásra gyakorolt hatására vonatkozó kérdések.

A második pont tartalmazza a népszerűség és a dohányzás kapcsán felmerülő kérdéseket, végül a harmadik pont alatt a baráti körök és a népszerűség együttes hatásával kapcsolatos kérdéseket soroltuk fel.

K1: A dohányzási szokásokra hatással van a középiskolai diákok baráti köreinek nagysága. Az általunk vizsgált iskolákban és osztályokban a nagyobb baráti körök tagjai inkább dohányoznak? Vajon megnő, ha igen, mennyivel változik dohányzók száma a 3. hullám adatfelvételének idejére? Melyik iskolatípusban dohányoznak inkább, ez milyen okokkal magyarázható? Milyen más tényezőktől függ még az, hogy a diákok dohányoznak-e vagy nem?

K2: A dohányzás és a népszerűség között van összefüggés? A népszerűség különböző mérési módjának hatásai között van-e különbség? Az észlelten népszerű vagy a szociometriai népszerű diákoknak erősebb a hatásuk arra nézve, társaik is dohányozzanak?

K3: A baráti körök nagyságának és a népszerűség egyes típusainak együttes vizsgálata során vajon milyen eredmények születhetnek? Melyiknek nagyobb a hatása a dohányzási szokásokat nézve? E kettő interakciója szignifikáns lesz-e a modellünkben?

3. Elméleti háttér

3.1. A dohányzás társadalmi vonatkozásai

Az utóbbi évtizedekben a cigaretta térhódítása miatt a fejlett és fejlődő országokban is erősen megnövekedett a dohányzással kapcsolatos vizsgálatok, prevenciós programok kidolgozására irányuló egészségügyi és társadalomtudományi kutatások és felmérések iránti érdeklődés (Godtfredsen, Holst, Prescott, Vestbo, & Osler, 2002). A dohányzás egészségre gyakorolt káros hatása napjainkban bizonyított tény, már a legfiatalabbak is tisztában vannak azzal, hogy a dohányzás növeli a bekövetkezési valószínűségét bizonyos daganatos, szív- és érrendszeri és légzőszervi betegségeknek (KSH, 2010a).

Mindezek ellenére a kétezres évek közepén, a földön minden tízedik ember halálát a dohányzás okozza (KSH, 2010b), és az EU-s tagországokban évente körülbelül 650 ezren halnak meg emiatt (Mladovsky et al., 2009). Az Unió és világ átlagokhoz képest Magyarország „előkelő” pozíciót foglal el a tüdőrákos megbetegedések, és az elszívott cigaretták számának tekintetében, 2004-ben a lakosság körülbelül 1/3-a dohányzott napi szinten, az egy főre jutó cigarettafogyasztásban pedig hazánk világviszonylatban a harmadik helyet foglalta el (Rodé, 2004). Egyértelmű tehát, hogy a dohányzás káros hatással van az egyén egészségére, akkor miért dohányoznak mégis az emberek? Mi az, amiért elkezdenek, vagy pedig ha elkezdtek, nem hagyják abba a dohányzást?

Kutatások azt mutatják, hogy azok, akik fiatal- vagy serdülőkorban kezdenek el dohányozni, nagyobb valószínűséggel fognak dohányozni felnőttkorban, mint azok, akik fiatalkorukban nem váltak cigarettafüggővé (Rodé, 2004). Ennek köszönhetően a tinédzserkori dohányzási motivációk, attitűdök, és egyéb befolyásoló tényezők sokkal hangsúlyosabbak a témával foglalkozó kutatásokban, mint a felnőttkoriak (Skultéti & Pikó, 2006), valamint az a tény is megerősíti kamaszkori fiatalok dohányzásának vizsgálatát, hogy az utóbbi években rohamosan nőtt a kelet-európai országokban, így Magyarországon is a fiatalok között a dohányzás mértéke (Olaszy, 2001). A legtöbb szakirodalom a dohányzás kialakulását a társas környezeti összefüggésekkel magyarázza (Ary et al., 1999; Pikó, 1997, 2000a). Li és társai szerint (2003) több dolgot is figyelembe kell vennünk: az egyént tágabb értelemben érintő szociokulturális és szocioökonómiai hatásokat, illetve jóval szűkebb értelemben mikrokörnyezeti hatásokat is egyaránt.

3.1.1. A dohányzás szociokulturális és szocioökonómiai hatásai

A szociokulturális és szocioökonómiai hatások túlnyomórészt a gazdasági-társadalmi egyenlőtlenségeknek köszönhetően alakítják a dohányzási szokásokat, melyeket az eltérő kulturális hatások különbözőképpen módosítanak. A kedvezőtlen társadalmi státus nem csak a hátrányosabb helyzetűek egészségi állapotában, hanem egészségmagatartásában is megnyilvánul: kedvezőtlenebb társadalmi státuszúaknál magasabb a megbetegedések kockázata (Borrell et al., 2000), valamint dohányzás kockázatára is hatással van az iskolai végzettség és az anyagi helyzet (Urbán & Marián, 2003). A társadalmi státus megközelítéseiről, és a közösségek vertikális tagolódását John Levi Martin részletezi, melyből érdemes kiemelni a státus csoportot, mely a népszerűket is definiálhatja, és amely iránt tiszteletet mutatnak a kisebb közösségekben is (Martin, 2009). Ezzel összefüggésben, ám mégis más oldalról nézve a fiatalok dohányzási szokásaira hatással lehet még makro szinten

az ifjúságkultúra, amely meghatározza a tinédzserek életmódját, és így egészségmagatartását is, azonban ezek az összefüggések nem egyértelműek, és tisztán átláthatóak a kutatási eredmények alapján (Skultéti & Pikó, 2006).

A makro környezet szerepe a mikrokörnyezetéhez képest azonban kevésbé meghatározó. A dohányzással foglalkozó szakirodalomban egyértelmű konszenzus alakult ki abban, hogy a serdülők dohányzására az őket szűk környezetben körülvevő társas kapcsolataik (elsődleges és másodlagos), és azok attitűdjei és magatartásformái vannak a legerősebb hatással (Ary et al., 1999; Mándoki, 1997; Rodé, 2004; Tyas & Pederson, 1998).

Az fiatalok környezetében lévő egyének befolyásoló hatását a társas tanulás elméletével lehet a legátfogóbban megközelíteni. Az elmélet szerint egyes magatartási mintákat egy tanulási folyamat eredményeként sajátítunk el, melyben a minket körülvevő emberek viselkedése mintaként, követendő modellként van jelen. Pikó (2004a) szerint ebben a (tanulási) folyamatban fontos szerepet játszik a modelltanulás, a megerősítés és az utánzás, de jelen vannak még különböző kognitív és érzelmi, attitűd és viselkedésszintű vizsgálatok is. Egyes kutatások bizonyították, hogy a szülők esetében az anya hatása szignifikánsan befolyásolja a gyermekük dohányzását (Morello, Duggan, Adger, Anthony, & Joffe, 2001), azonban indirekt módon meghatározó lehet mind a két szülő jelenléte a fiataloknál kamaszkorban (Pikó, 2001). A diákok dohányzási szokásait befolyásolja a szüleik társadalmi-gazdasági státusa, az iskolai végzettségük és a dohányzási attitűdjeik (Borland & Rudolph, 1975). Érdekes, hogy a legtöbb témával foglalkozó kutatás szerint nem az elsődleges, hanem a másodlagos szocializációs közeg hatása a legerősebb a dohányzási szokásokra tekintettel, különösen fiataloknál (Pikó, 2004). A másodlagos szocializációs közegből kiemelandő a baráti közösség, ami az osztálynormák helyett a leginkább hatással van a tinédzszerkorúak szerhasználatára, legyen szó a dohányzásra való buzdításról, vagy annak az elítéléséről. A kutatások tehát azt mutatják, hogy a barátok kulcsszerepet játszanak tehát a társas tanulásban, megerősítésben vagy a büntetésben, kiközösítésben. A mikro szintű hatásokat a személyes identitás felől is meg lehet vizsgálni, melynek formálódása éppen a kamaszkorban hangsúlyos. Az elmélet szerint az egyéni identitás alapvetően két részből épül fel: személyes, perszonális identitás, mely az egyén saját képességeiről, készségeiről, tulajdonságairól vallott meggyőződését jelenti. A másik részt pedig a szociális identitás alkotja, amely az egyén egy adott csoporttal való azonosulását jelenti. Az egyén felismeri, hogy bizonyos csoportnak mik a csoporttagsággal járó értékei, normái, előnyei és hátrányai egyaránt (Homišínová, 2008). Így, a dohányzók csoportjába való tartozás egyéb olyan pozitív hatást gyakorolhat a

kamaszokra, melyek alakítják önképüket, megerősíthetik pozíciójukat, státusukat az osztályban.

Az eddig emlegetett okokból, magyarázatokból kiemeljük a másodlagos szocializációs közegek közül a baráti viszonyok és a baráti körök nagyságának hatását valamint az eddig még nem említett osztályon belüli népszerűséget, melyeket alább részletesen ki is fejtjük. A fiatalkori dohányzásnak ezeken kívül számos egyéb lehetséges okával foglalkoznak szakirodalmak (pl.: unaloműzés, iskolától való elhatárolódás, vallástól való elhatárolódás, „felnőtt társadalomhoz tartozás” képe, stb.), melyekkel érdemes lenne kiegészíteni a kutatásunkat, azonban a felhasznált adatok nem teszik lehetővé számunkra ezek vizsgálatát.

3.1.2. A másodlagos szociális közeg: a baráti körök hatása

A kortárs csoportok dohányzási szokásokra gyakorolt szocializációs hatásának vizsgálata esetén megemlítenéd, hogy a közösség formálódásában fontos szerepet játszik a konformitás, elfogadás, megfelelés érve és a csoportnormákkal való azonosulás mértéke. A továbbiakban a kortárs csoportok közül a baráti kapcsolatokat emeljük ki.

Lényegi kötődés és barátság szempontjából Mark Granovetter (2006) munkássága fontos számunkra, mivel a cél egy cselekvő és a környezetének rá gyakorolt hatásának elemzése. Granovetter nyomán két aktor között megkülönböztethetjük a gyenge és az erős kötést, gyenge kötés azon személyekhez fűződő kapcsolatokat mutatja be, akikkel ritkán találkozunk, akiket nemrég ismertünk meg, akikkel nem beszélünk bizalmas dolgokról, és akikhez nem fűznek mély érzések, ők az ismerősök. Ezzel szemben erős kötés köt azokhoz, akikkel gyakran találkozunk, akiket régóta ismerünk, akikkel megbeszéljük bizalmas személyes dolgainkat, és akikhez mély érzések fűznek, ők a barátaink, vagy családtagjaink (Lengyel & Szántó, 2006). Tehát az erős kötések azok, melyek a baráti viszonyokat magyarázzák, az erős kötések azok, melyek a baráti közösségeket kialakítják. Ezeknek a közösségeknek a dohányzási szokásokra való hatását fogjuk vizsgálni.

Az egyik, Elekes Zsuzsanna által feldolgozott kutatás eredménye volt, hogy az egyén dohányzása valamint a barátok, testvérek között előforduló dohányzás között szignifikáns az összefüggés. Tovább vizsgálta a baráti köteléket és kiderült, hogy nem csak a kapcsolat, hanem a kapcsolat milyensége, minősége is hatással van a dohányzási szokásokra (Elekes, 2009). Egy közeli dohányzó barátnak a hatása révén az attitűdök átformálódhatnak, így a vizsgált tinédzser akár a kipróbálásig is eljuthat. Védőfaktorként a nem dohányzó barátok, vagy a szülői ellenző attitűd alkalmazható (Skultéti & Pikó, 2006). DeLay és társai szintén erre a következtetésre jutottak, ők a hasonló viselkedést és attitűdöket emelték ki,

barátválasztás esetén (DeLay, Laursen, Kiuru, Nurmi, & Salmela-Aro, 2013). Vajon milyen hatása van a barátok számának a dohányzási szokásokra?

A nemek szerinti felosztás alapján látható, hogy a fiúknál és lányoknál is jellemzőbb az azonos nemű barátságok kialakulása valamint az osztályon belül a legalább három baráttal rendelkezők aránya a legnagyobb általánosságban (Pikó, 2000a). Ez az azonos neműségre és a legalább három barát teóriára vonatkozó arány az évek múltán csökkenni fog a romantikus kapcsolatok kialakulásával (Pikó, 2000b)

A baráti körök nagyságának vizsgálatával kapcsolatban Zsíros Emese tanulmánya alapján a dohányzási szokásokra hatással van a baráti körök nagysága, azonban az adatok azt sugallják, hogy a serdülőkori fiatalok kevésbé magányosak, a magányosság idősebb, posztadolens korban jellemzőbb (Zsíros, 2011).

3.2. A népszerűség hatása a dohányzásra

A baráti körök nagyságával mérhetünk ugyan egyfajta népszerűséget, azonban ezt a kérdést több irányból is meg lehet közelíteni és több szempontot is figyelembe kell venni, mikor a népszerűséget próbáljuk meghatározni. Biológiai, pszichológiai tanulmányokban a génekkel, örökletességgel és a külső megjelenéssel kapcsolják össze az egyén népszerű mivoltát, vagyis annak forrását (Csepeli, 2006). A szociológiában szintén az egyéni jellemzők emelődnek ki, illetve emellett még magyarázatként szolgál a szocializációs közegek, a baráti társaságok a normák (konformitás és deviancia ide kapcsolható), a státusz és a különböző kultúrák hatása is.

Coleman három tőkefajtát mutat be, a gazdaságit, az emberit és a társadalmi. Ezek közül kiemelkedően a társadalmi tőkével foglalkozik, mely a személyek közti kapcsolatokban nyilvánul meg, valamint közjószág jellegének köszönhetően formái közé tartoznak a kötelezettségek, elvárások, normák, szankciók és az információs csatornák. Ez utóbbi milyenségét vizsgáljuk részletesebben a tanulmányunkban (Lengyel & Szántó, 2006). Egyik megközelítését, a barátok esetét már ismertettük, most a népszerűséget fogjuk taglalni. Az ilyen fajta szociológiai megközelítés alkalmazásával és a népszerűség – dohányzás témáját, kapcsolatát vizsgálva érdemes megemlíteni Thomas Valente (2004), James Moody (2011), Antonius Cillessen (1999,2005,2008), Philip Rodkin (2000) és társaik által íródott cikkeket és kutatásokat, valamint példaként említhető De La Haye és társai által íródott cikk, mely ugyan a marihuána használatát vizsgálja többnyire, azonban a középpontba a társas kapcsolatokat és a befolyásolásra leginkább alkalmas személyeket helyezték (De La Haye et al., 2013).

Mikor népszerűségről olvasunk, legyen az pszichológiai, pedagógiai, szociológiai tanulmány, főként annak az egyik oldalát, típusát mutatják be az adott cikkben. A népszerű diák jellemzése egy szóban összefoglalható ezek alapján, ő az, akit a társai „menőnek” tartanak. Kiket tekintenek ma az iskolákban menőnek? Rodkin és társai (2000) írják, hogy népszerűek azok, különösen fiúk esetében, akiknek atlétikai képességük van, egyfajta „lazaság”, nemtörődomség és ugyanakkor keménység jellemzi őket, valamint könnyen kiismernek másokat vagy kihasználják társaikat és inkább közepes iskolai teljesítményük van (Rodkin, Farmer, Pearl, & Acker, 2000). Ezzel szemben, aki kedves, törődik másokkal és esetleg jobb teljesítményt ér el, „nőiesnek”, melegnek titulálhatják, az ilyen gyerekek elveszítik a lehetőségét annak, hogy népszerűvé váljanak (Rodkin et al., 2000). Ez a megközelítés egyféle népszerűséget fejtet, azonban mi úgy véljük, hogy a népszerűség jóval színesebb tulajdonság, több árnyalata létezik. Ezt megmutatni érdekesnek tűnhet, erre szolgál a következő példa. „i” és „j” egy osztályba járnak. „i”-t nagyon sokan ismerik, de nem feltétlenül kedvelik, társai ennek ellenére figyelnek az általa képviselt stílusra, igyekeznek utánozni őt öltözködésben, zenehallgatásban. Tudja manipulálni az embereket, valamint provokálni és agresszívan elutasítani is. Ezzel szemben „j”-t sokan kedvelik, ugyan nem átlagos testnevelésből, de nem kérkedik ezzel, kerüli a vitákat és a konfrontációkat, kooperatív személyiség. Amennyiben megkérdeznénk az osztálytársait, hogy kit kedvelnek, őt nagyon sokan jelölnék (Cillessen & Rose, 2005). A következőkben, megmutatva a népszerűség több árnyalatát, a két szereplős modell által szemléltetett típusokat elemezzük és konceptualizáljuk.

Valente és társai az iskolai, vagyis osztálybeli státusszal kapcsolják össze a középiskolás gyerekek népszerűségi szintjét (Valente et al., 2004). Ezt a típust, a népszerűség ezen fajtáját Lafontana és Cillessen (1999), majd később a többiek is „*percieved popularity*”-nak, vagyis észlelt, valóban érzékelhető népszerűségnek nevezik. Ennek forrása valóban lehet a Valente és társai által említett osztálybeli státusz, azonban kérdéses az, hogy hogyan lehet mérni. Erre később még részletekbe menően kitérünk. Az észlelt népszerű gyermekek nem mindig egyenesek, kedvesek és szívélyesek, és kevésbé proszociálisak, általában jellemző rájuk az agresszivitás, az antiszociális viselkedés (Mayeux, Sandstrom, & Cillessen, 2008). Az agresszióról és annak a relációs és észlelt típusairól Cillessen és Rose (2005) mélyrehatóan beszámol egyik cikkükben. Mindkét típus jellemző az észlelten népszerű gyerekekre, azonban az 5 éves longitudinális kutatásuk során nyert adatokból kiderült, hogy a relációs agresszió, mely a pletykálkodásban, a kizárásokban nyilvánul meg, inkább függ össze a népszerűséggel

és ami ennél is érdekesebb, hogy a lányoknál erősebb jelzője a népszerű státusznak (Cillessen & Rose, 2005).

Az észlelt típus mellett Rodkin-ék, Moody-ék elkülönítenek még egy típust, a „*sociometrical popularity*”-t, vagyis a szociometriai, társas népszerűséget, melynek forrása a barátság, a baráti jelölések, melynek mértéke, hálózatos fogalommal élve, a befokok (angolul *indegree-k*) számával mutatható meg (Moody, Brynildsen, Osgood, Feinberg, & Gest, 2011). Az ilyen viselkedést mutató diákok, mint a fenti példában leírt „J”, proszociálisak, kooperatívak, barátságosak és kedvesek, nem agresszívek és segítőkészek (Rodkin et al., 2000).

Ideje visszatérünk arra a kérdésre, hogy hogyan lehet mérni ezeket a típusokat. Öt – tíz évvel ezelőtt a szociológiai tudományterület a „*percieved popularity*” –t, vagyis azt a népszerűséget, mely a gyerekek közösségének relatív státuszán alapul, főként kvalitatív módszerekkel közelítette meg, míg a szociometriai tanulmányok kvantitatív kutatásokból derítették ki a „*sociometrical popularity*” mértékét (Rodkin et al., 2000). Ezzel szemben manapság már mindegyik típust lehetséges kvantitatívan mérni, érdemes társadalmi kapcsolathálós technikákat alkalmazni, mátrixokat kitölteni a cél érdekében a diákokkal. Ennek következtében a „*Ki a népszerű?*” vagy „*Kit tartanak sokan nagyra az osztályban?*” kérdésekre megkaphatjuk a közvetetten észlelt népszerűeket, ezzel párhuzamosan viszont azokat a gyerekeket, akik sok *indegree*-t kapnak a „*Kit kedvelsz?*” vagy a „*Kit tartasz barátodnak?*” kérdésekre, szociometriai népszerűeknek tekinthetjük (Moody et al., 2011). Kutatásunkban e két típust fogjuk használni, ezek lesznek a fő magyarázó tényezőink a dohányzási szokások vizsgálata során. Úgy véljük, hogy e kétféle népszerűség nem fedi egymást így nagy hangsúlyt fogunk fektetni a hatásaik különbözőségének kimutatására, ugyanis Cillessen és Rose megállapították tanulmányukban, hogy ha csak a két típus hatását hasonlítják össze, akkor elmondható, hogy csak a 36%-a észlelt népszerű is a szociometriailag népszerű diákoknak, míg fordítva csak 29%-uk (Cillessen & Rose, 2005). Csak bizonyos változók, a nem, kor, etnikai helyzet bevonása esetén látható inkább a két típus erős korrelálása. Cillessen, Sandstorm és Mayeux (2008) kutatásában például erősebb korrelálás mutatható ki fiúk és a fiatalabb gyerekek esetén.

Az elemzésünk során mind a szociometriai, mind az észlelt népszerűséget megvizsgáljuk. Továbbá nem csak e két tiszta típus hatását mérjük, hanem szétbontjuk az észlelt népszerűséget a közvetett (angolul: *indirect respect*), tehát az osztály szempontjából és a közvetlen (angolul: *direct respect*), tehát az egyének szempontjából vizsgált népszerűségre. Külföldi kutatások esetén is nehéz rábukkanni olyanra, mely ezt a témakört boncolgatja

részletekbe menően, Moody és társai (2011) által írt tanulmányban olvasható, hogy a közvetett népszerűségnek van hatása az osztályokon belül, azonban magyar kutatás nem található a témában. Mi megkíséreljük az a már említett adatbázisán mérni az észlelt népszerűség két típusát. Előzetes várakozásunk, hogy a két altípus hatásának mértéke a dohányzási szokásokra szignifikáns lesz.

3.3. A társadalmi kapcsolatháló elemzés

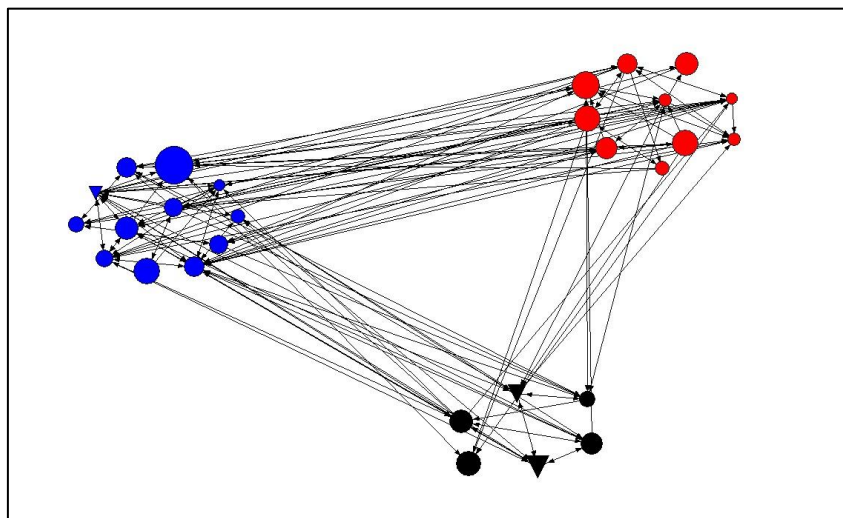
Ezeknek a hatásoknak a vizsgálatához megfelelő segítséget nyújt a társadalmi kapcsolatháló elemzés (Social Network Analyses, következőkben SNA), mint a szociológiában (és egyéb diszciplínákban) egyre népszerűbb probléma megközelítési forma, mely módszertanilag is a hagyományos elemzési lehetőségeknél is többet nyújt. Az SNA lehetővé teszi számunkra, hogy a fiatalok kapcsolati hálóját, barátait, népszerűségi szintjüket az osztályon belül mélyebben és részletesebben megismerjük (egyirányú és kétirányú kapcsolatok egyes attribútumok függvényében, stb.), így a dohányzással, dohányzási szokásokkal összefüggésben is. Ezzel a megközelítéssel vizsgálhatunk kisebb csoportokat, megfigyelhetünk különböző csoportok és egyének között zajló mechanizmusokat és összefüggéseket is.

A vizsgálatunkban a változók létrehozásakor ugyan foglalkozunk hálókkal és mátrixokkal, de a hangsúlyt nem a társadalmi kapcsolatháló-elemzés által adott további opciókra helyezzük. Azonban fontosnak tartjuk, hogy bemutassuk egy osztályon a kapcsolatháló-elemzéshez alkalmazható UCINET program által adott lehetőségeket. A továbbiakban az általunk használt mindkét hullámban létező ötös gimnáziumi osztályt elemezzük (2. hullám: $N=28$; 3. hullám: $N=30$) és hasonlítjuk össze, különös tekintettel az osztály- és egyéni szintű leíró mutatószámokra. Az elemzés első lépéseként a felhasználható hálók közül a témánkhoz is kapcsolódó baráti hálóval foglalkozunk, melyből később létrehozzuk a szociometriai népszerűséget, azaz a baráti kör nagyságát mutató arányszámot is. Nem várható sok jelölés ebben a hálóban, hiszen a baráti kapcsolatok erősebb kötésekre mutatnak rá, valakit ténylegesen barátnak tartani és ezt a kapcsolatot fenntartani időigényes, így általában kevesebb barátja van egy egyénnek és több olyan társa, akit kedvel (Lengyel & Szántó, 2006). Mindkét hullám, tehát a két összehasonlítandó háló esetében elsőként a kapcsolatok sűrűségét vizsgáljuk meg, mely a 2. hullámban 0,229, tehát az osztályban lehetséges összes kapcsolat 22-23%-a valósul meg. A 3. hullám esetén ez az érték 20%. Összességében tehát a lehetséges baráti kapcsolatok 1/5-e mérhető ténylegesen. Ezek után célszerű a centrum-perifériát, vagyis az osztály magját és a kívülállókat megvizsgálni. A 2.

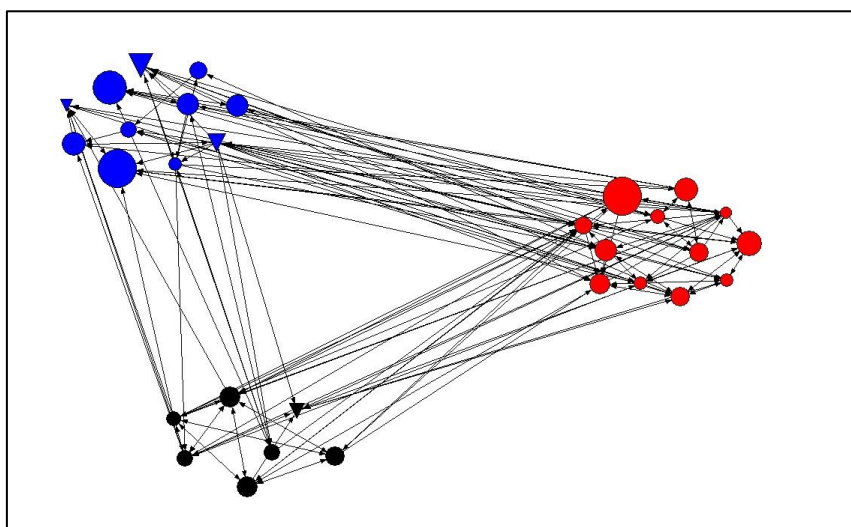
hullámban 10-en, míg a 3.-ban 12-en tartoztak a magba, őket jelölték a legtöbben, azonban ami érdekesebb, hogy ezek közül 7-en mindkettő felmérés alatt tartósan az osztály centrumának tagjai voltak, ezzel szemben 15-en a perifériához tartoztak. Ezek után az egyéni mutatókat vizsgáljuk meg, elsőként a központiság fokot, majd a közelséget és a közöttséget. A központiság fok index közvetlenül a személy által birtokolt kapcsolatok számát mutatja meg, vagyis az egyén kapcsolatainak (vagy más szóval fokainak) számát viszonyítja az összes kapcsolathoz. Ez az osztályon belüli népszerűség és az aktivitás mutatója. A második hullám esetén három, míg a harmadikban négy kiemelkedő, nagyobb központiság fokkal rendelkező diák figyelhető meg. Magas, kiugró közöttség számot birtokol az a személy, aki hídként, brókerként működik, összeköt és közvetít a csoport tagjai között. Minél több ilyen jellegű úton helyezkedik el, annál nagyobb a közöttség értéke. Ebben az osztályban mindkét hullám alatt ugyanazt a két diákot lehetne közvetítőként megemlíteni. Az utolsó egyéni mutató a közelség, a befolyásosság mérőszáma, mely alapján két személy, vagy pont akkor tekinthető közelinek, ha kevés lépésből éri el egymást. Érdekességgént kiemeljük, hogy egy, a 2. adatfelvételben újonnan érkezett diákként szereplő gyerek a 3. hullám idejére a közelségi számok egyik legkisebbjét kapta (Takács, 2011).

A kiválasztott gimnáziumi osztály vizualizációjában a Netdraw (Network Visualization Software) segített. Ezzel a vizsgálattal a tanulmányunk fő pontjait, hipotéziseit szeretnénk bemutatni. Az ábrák alapjául baráti hálók szolgálnak, melyek mellett két attribútum tényezőt is bevontunk, ezek a háromkategóriás dohányzás (mely a későbbiek során a függő változónk lesz) és a „*felnézek rá*” változó (mely a későbbiek során az egyik magyarázó változónk lesz), valamint ugyanolyan formázásokat végeztünk mindkét ábra elkészítése során. A képeken látható pontok és a háromszögek a személyeket jelölik, a vonalak a köztük lévő baráti jelölések. A háromszögeknek további jelentése még, hogy ők azok, akikre felnéznek az osztályban, tehát ők rendelkeznek közvetlen népszerűséggel (2. hullám: 3 fő; 3. hullám: 4 fő). A pontok mérete változik annak alapján, hogy kinek mekkora az indegree-je. A dohányzás alapján csoportosítottuk az egyéneket, a piros blokkba tartoznak azok, akik nem dohányoznak, a kékbe azok, akik már kipróbálták és végül a feketébe, akik dohányoznak. Látható, hogy a létszámhoz képest kevesebben dohányoznak, ennek oka lehet, hogy gimnáziumi osztályról van szó (későbbi vizsgálatunkban a képzéstípusra is kontrollálunk), azonban érdekességgént kiemeljük, hogy a népszerűek (háromszögek) a dohányzók és a cigizést már kipróbálók között vannak. További különlegesség, hogy a nagyobb indegree-vel rendelkezők nem azok, akik népszerűek is. Ez indokot ad nekünk arra,

hogy valóban kivizsgáljuk a baráti jelölések, tehát a szociometriai népszerűség és az észlelt népszerűség közötti különbséget.

1. ábra: A 2. hullám 5-ös osztályának a baráti jelölések, a dohányzás és a közvetlen népszerűség szerinti megoszlása

2. ábra: A 3. hullám 5-ös osztályának a baráti jelölések, a dohányzás és a közvetlen népszerűség szerinti megoszlása

4. Hipotézisek

A fent vázolt elméleti háttér alapján úgy gondoljuk, a baráti kör nagyságának és a népszerűségnek is hatása van a középiskolások dohányzási szokásaira. Előzetes várakozásainkat és hipotéziseinket ezek alapján fogalmaztuk meg.

A dohányzás, különösen a tinédzserkorban több mint jó vagy rossz szokás: társasági cselekvés. Egy közös cigaretta elszívása iskola előtt vagy iskola után lehetőséget teremt arra, hogy baráti kapcsolatok jöjjenek létre, vagy erősödjenek a már meglévő „gyenge kötések” (Lengyel & Szántó, 2006). A társas tanulásnak köszönhetően a minket körülvevő kapcsolatokhoz (főleg a másodlagos szocializációs közeghez) tartozó értékeket, normákat, attitűdöket, viselkedési mintákat követve alakítjuk ki saját véleményünket és magatartási formáinkat (Rodé, 2004). Nagyobb baráti körben nagyobb valószínűséggel találkozunk az egyén olyan személyekkel, akik dohányoznak, és ez az ő dohányzási döntésére is hatással lehet, ezért első hipotézisünk értelmében pozitív kapcsolatot feltételezünk a dohányzási szokások és a baráti kör nagysága között.

H1. A nagyobb baráti körrel rendelkezők nagyobb eséllyel dohányoznak.

A dohányzási szokásokra - nagyon sok más tényező mellett - nem csak a barátság, hanem a népszerűség is hatással van. Az osztályokban az elsők között a népszerűbb diákok veszik fel a non-konform magatartásformákat (Valente et al., 2004), ennek értelmében, minél népszerűbb egy diák, annál nagyobb valószínűséggel fog dohányozni, és második hipotézisünk a barátsági hálók nagyságához hasonlóan pozitív kapcsolatot feltételez a népszerűség és a dohányzás között. A szakirodalomban a népszerűség mérésének módszerében nincs egyértelmű konszenzus: a már meglévő kutatások az észlelt népszerűség (közvetett/indirekt népszerűség) mérését preferálják (Moody et al., 2011), de említik az egyéni nézőpontot is (közvetlen/direkt népszerűség).

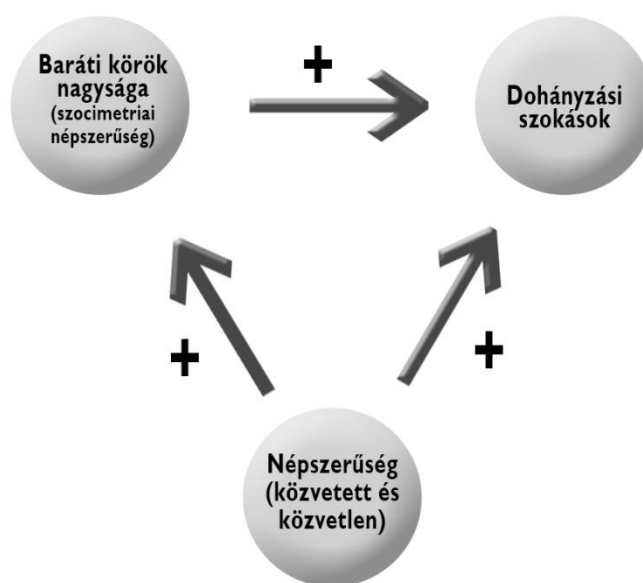
H2. A népszerűek, nagyobb eséllyel dohányoznak.

H2.1 Azok, akik *közvetetten népszerűek* egyes osztályokban, nagyobb eséllyel dohányoznak.

H2.2 Azok, akik *közvetlenül népszerűek* egyes osztályokban, nagyobb eséllyel dohányoznak.

A harmadik hipotézisünkkel az első és második során leírtak interakciós hatását vizsgáljuk meg. Feltételezzük, hogy a népszerűség megerősíti a baráti kapcsolatok számának hatását, és egy magasabb, pozitív együttthatót kapunk eredményül.

H3. Azok a népszerűek (direkt és indirekt), akik nagyobb baráti körrel rendelkeznek, nagyobb eséllyel dohányoznak.

3. ábra: A hipotézisek összefoglalása

Összefoglalva a hipotéziseinket (3. ábra) feltételezzük, hogy a baráti körök nagysága és a népszerűség is pozitív hatással van a dohányzás rendszeressé válására, valamint a népszerűség (közvetlen és közvetett) pozitívan hat a baráti körök nagyságára. Ez az interakciós hatás pedig felerősíti a dohányzási hajlandóságot.

5. Adatok

A vizsgálatunkhoz szükséges adatokat az „Egymásba gabalyodva: kamaszok kapcsolati dinamikája a státuszverseny, a teljesítménytaktikázás, a kirekesztés és az integráció tükrében” kutatás eredményeként rögzített adatbázisból vettük, melyet az OTKA finanszírozásával valósult meg (K 81336). Az adatfelvétel fő célja az különböző elméleti hipotézisek ellenőrzése, valamint jobban megismerni a tanulókon keresztül a státusért folytatott

folyamatos küzdelem hálózati meghatározóit és azok következményeit is, különös figyelmet szentelve a státusverseny jellemzőire.

Az „*Egymásba gabalyodva*” egy jelenleg is futó panelvizsgálat, melynek első hulláma 2010-ben, második hulláma 2011-ben, harmadik hulláma pedig 2012-ben került lekérdezésre és rögzítésre. A vizsgálatban hét középiskola vesz részt (mind a hét állami fenntartású), melyek különböznek egymástól bizonyos jellemzők alapján, és „lefedik” az általános magyar középiskolák körét, de az eredmények nem tekinthetők reprezentatívnak. A mintába került iskolák közül kettő fővárosi középiskola, kettő megyeszékhelyen működik, a maradék három iskola pedig kistérségi központban, valamint kisebb városban található. További fontos szempont volt az iskolák kiválasztásánál, hogy képzéstípusban gimnázium, szakközépiskola és szakiskolai osztályok is bekerüljenek a mintába. Az adatfelvétel első két hulláma között mindössze fél év telt el, így ebben a két hullámban 43, akkor kilencedikes osztály vett részt (első hullám: N=1426, második hullám: N=1378). A harmadik hullámban a már tízedik évfolyamon tanuló diákok vettek részt, és az osztályösszevonások, és megszűnések miatt ez 41 osztályt jelentett (N=1154). A vizsgálat negyedik és egyben utolsó adatfelvételére a 2013 áprilisában kerül sor a már tizenegyedikes évfolyam diákjaival.

A kutatásban résztvevő diákok válaszait önkitöltős, papír alapú kérdőívvel vettük fel saját iskolai környezetükben, a mi felügyeletünkben. Bár a kérdőív nem tartalmaz etikai szabályokba ütköző kérdések, a tanulók személyiségi jogaira tekintettel a kérdőív kitöltéséhez a szülők/gondviselők engedélyét kértük minden esetben. A kérdőív több típusú kérdéshalmazt tartalmaz, melyek a hullámok között minimálisan változtak. A kérdőív nagy része foglalkozik különböző társadalmi-gazdasági mutatókkal, véleménykérdésekkel, azonban nagy része fókuszál a diákok kapcsolati hálójára osztályon belül, többek között barátsági hálókra, státusmegjelölésre, valamint negatív attitűdökre a másik diák felé (melléklet). A diákkérdőívek mellett az osztályfőnökökkel is kitöltöttünk egy kérdőívet, melynek fő célja az osztályt, mint közeget felmérni, az osztályon belüli csoportok feltérképezése, valamint a diákokról információszerzés (az osztályfőnök szemszögéből) volt. Kutatásunkhoz csak a diákkérdőíveket használjuk fel, a tanári kérdőívek nem tartalmaztak olyan többletinformációt, amely vizsgálata releváns lett volna számunkra.

Gyakornokokként, majd fiatal kutatókként vettünk részt a második adatfelvétel adatbázisának tisztításában és vizsgálásában, valamint a harmadik felvétel lekérdezésében, összesítésében, kódolásában, rögzítésében és ugyancsak a tisztításában. Az így elkészült (teljes) adatbázist folyamatosan használjuk, területi és iskolai összehasonlításra összpontosító

leíró statisztikákkal, kapcsolathálózati különlegességekkel, valamint a barátság és a rokonszenv osztályonkénti feltérképezésével foglalkozunk.

6. Konceptualizálás, operacionalizálás

6.1. A függő változó

Vizsgálatunkhoz függő változóként a diákok dohányzással kapcsolatos kérdésre adott válaszait használjuk fel (Melléklet: 2-3. hullám kérdőíve).

1. táblázat: Te szoktál-e dohányozni? (2-3. hullám)

	2. hullám (%)	3. hullám (%)
<i>Nem, soha</i>	28,5	24,3
<i>Nem, de már kipróbáltam</i>	32,5	27,8
<i>Igen, de csak társaságban</i>	14,0	11,9
<i>Igen, rendszeresen</i>	25,1	22,9
N	1033	917

Az egyes válaszok gyakoriságát megvizsgálva úgy döntöttünk, hogy háromértékű változóvá alakítjuk ezt a változót, hiszen a két „igen, de csak társaságban” és a „igen, rendszeresen” válaszlehetőség tartalmilag számunkra ugyanazt jelentik: a diák jelenleg dohányzik. Másik fontos szempont, hogy az „igen, de csak társaságban” választ a második hullámban válaszadók közel 14 %-a, míg a harmadikban 13,5 % jelölte. Az átalakított függő változónk értékeinek jelentése a következő táblázatban láthatók:

2. táblázat: Te szoktál-e dohányozni? - átalakított változat (2-3. hullám)

	2. hullám (%)	3. hullám (%)
<i>Nem, soha</i>	28,3	27,6
<i>Nem, de már kipróbáltam</i>	32,4	32,1
<i>Igen, dohányzom</i>	39,3	40,3
N	1033	917

6.2. A fő magyarázó változók

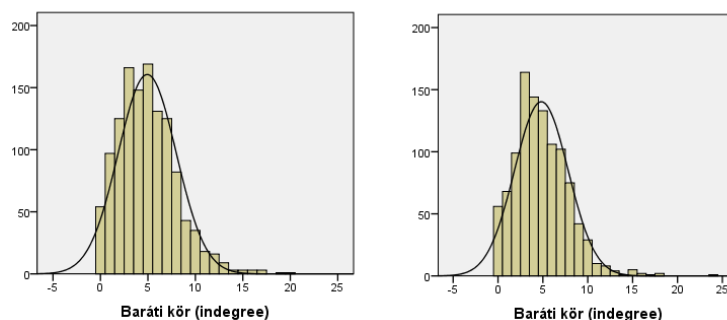
A három fő magyarázó változónk a baráti körök nagyságát, az egyének közvetett és közvetlen népszerűségi „indexét” fedi le. Mind a három változót indegreek alapján hoztuk létre, melyek között a legmagasabb korrelációs együttható 0,51 mind a két hullámot figyelembe véve, így elemzésünkbe együttesen is bevonhatóak.

3. táblázat: Korrelációs együtthatók a fő magyarázó változók indegree értékei alapján

	Korrelációs együttható (R^2)	
	2. hullám	3. hullám
Szociometriai népszerűség- közvetett népszerűség	0,48	0,4
Szociometriai népszerűség- közvetlen népszerűség	0,5	0,42
Közvetett népszerűség - közvetlen népszerűség	0,51	0,49

6.2.1. Baráti kör nagysága

A szakirodalomban felvázolt, általánosságban a népszerűség mérésére elfogadott változóinkat a baráti jelölések, kapcsolatok alapján hoztuk létre. A diákoknak egy ötértékű skálán kellett jelölniük, hogy egyes osztálytársaikat (teljes listás módszerrel) mennyire utálják, nem kedvelik, közömbös számukra, kedvelik, vagy éppen barátjuknak tartják. Annak érdekében, hogy az erősebb baráti kapcsolatok kerüljenek csak az elemzésünkbe, a „kedvelem” jelöléseket nem vettük figyelembe a változó kialakításánál, mert bár ez a válaszlehetőség is pozitív viszonyulást mér az aktorok között, számunkra megterhesítő lenne a kapcsolat tényleges erősségét tekintve. Így a szociometriai népszerűséget a baráti kör nagyságával mérjük, amely az egyes diákok összes befokának, azaz a bejövő jelölésének számát jelentik a „*barátomnak tartom*” kérdésre. Erre a kérdésre adott válaszok eloszlása normális, balra ferde (4. ábra). Ezek után az osztálylétszámok eltéréséből adódó torzítás kiküszöbölésére létrehoztunk egy bejövő jelölések osztályon belüli arányát mérő változót, amelyet a következőképpen hoztunk létre: összes indegree/adott osztálylétszám. Az így létrejött változónk folytonos maradt, melynek az értéke 0 és 1 közé eshet, viszont ez az érték teljesen osztálylétszám független lesz.

4. ábra: Baráti jelölések hisztogram

6.2.2. Közvetett népszerűség

Az osztályon belüli észlelt népszerűséget, tiszteletet pedig a „*mások nagyra tartják*” válaszlehetőséggel vizsgáljuk meg. A diákok bejelölték, hogy szerintük kik azok az osztályban, akiket a többiek nagyra tartanak valamiért. Ez a népszerűség nem direkt, tehát nem egyéni mérőszám, hiszen az osztály véleményét, megítélését kellett jelölni a diákoknak, azonban a népszerűségnek ez jó indikátora lehet a dohányzási szokások szempontjából (Moody et al., 2011; Rodkin et al., 2000).

Minden diákhoz létrehoztunk egy olyan változót, amely azt méri, hogy osztályon belül hányan jelölték őket ennél a kérdésnél. Itt is figyelembe kell venni az osztálylétszámok diverzitását, ezért osztálylétszámokra kontrollálva itt is létrehoztunk egy arányszámot (jelölések száma/osztálylétszám). Azonban ahhoz, hogy a népszerűség számszerűsítése mellett a dohányzási magatartásukat is be tudjuk vonni az elemzésbe szükséges minden osztályban megjelölni, hogy kik is a népszerűek, és kik nem azok. Az osztályokon belüli leadott jelölésszámok óriási mértékben eltérnek egymástól (legkevesebb 6 db jelölés, legtöbb 296 jelölés), ezért az osztályonkénti abszolút népszerűek meghatározása nem lett volna megfelelő esetünkben. A középértékektől való szórás-eltérés használata a jelölésszámok osztályonként változó szórása miatt szintén nem a megfelelő módszer esetünkben, hiszen mi a kiemelkedően népszerűeket szeretnénk vizsgálni, ezzel a módszerrel viszont azok az osztályok, ahol magas az átlagos jelölésszám, de kicsi a szórásuk, az osztály nagy része népszerű lesz. Ezért úgy döntöttünk, hogy külön mérőszámot kell alkalmazni minden egyes osztályban, és így a relatív népszerűséget vesszük a népszerűségi mutatók létrehozásához.

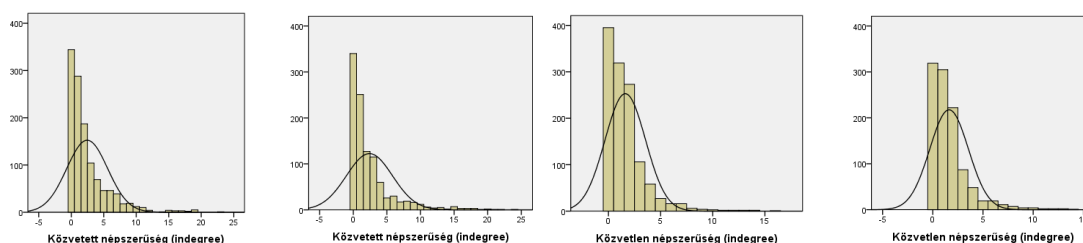
A relatív népszerűséget az osztályon belüli összes beérkező jelölések 35 %-nál jelöltük meg hüvelykujjszabályt alkalmazva, így a népszerűek meghatározása ebben az esetben a következőképpen alakul ki: osztályon belüli összes leadott jelölés száma*0,35. Az így megkapott érték jelöli népszerűnek tekintett diákokra leadható összes jelölés maximális

összeget.¹ Ezek után, akik indegree-jük számát tekintve a felső 35%-ba estek 1-es kódot, mindenki más pedig 0-s kódot kapott a változó létrehozásánál.

6.2.3. Közvetlen népszerűség

A népszerűség egyik megközelítése, amely a csoporton belül elfoglalt relatív státuszon alapszik, és amely az osztályon belül észlelt népszerűséget, valamint az egyéni tiszteletet is magába foglalja, már sokkal nehezebb és összetettebb kérdés. Az egyéni tisztelet vizsgálatára azokat a válaszokat használjuk fel, amelyeket a „*felnézek rá*” kérdésre adtak a diákok. A kérdőívben ez a kérdés teljes listás mátrixként szerepel, ahol a diákoknak lehetőségük volt megjelölni azokat az osztálytársaikat, akikre felnéznek (nem volt meghatározva sem maximum, sem minimum szám a jelölésekre). Ehhez a magyarázó változóhoz szükséges egyéb segédváltozók létrehozásánál a fentebb leírt okok miatt teljesen azonos módon hoztuk létre.

Ezekkel a módszerekkel a baráti kör nagyságának, az közvetett népszerűség és a közvetlen népszerűség mérésére is létrehoztunk magas mérési szintű változókat, amelyek függetlenek az osztálylétszámtól, valamint a közvetett és közvetlen népszerűség mérésére dummy változók is rendelkezésünkre állnak. Ezek alapján az észlelt népszerűűek a minta 8 %-át, a közvetlenül népszerűűek tartottak pedig 7,5 %-át teszik ki a második hullámban, a harmadik hullámban ezek az arányok hasonlóak: 8-8 %. Ez az eredeti 35 %-os számítástól viszonylag nagymértékben különbözik, amely azért lehetséges, mert az osztályonkénti maximális jelölésszám túllépésének elkerülése miatt, a jelölésszámok balra ferdesége, és azok kismértékű szórása miatt gyakran jóval alacsonyabb volt a népszerűűek összes indegree-jének a száma, mint a megengedett lett volna (5. ábra)

5. ábra: Közvetett/közvetlen népszerűség (indegree)

¹ Bizonyos esetekben az összes leadott jelölés 35 %-t túl kellett lépni a jelölésszámoknál tapasztalható kiugró értékeknél (leginkább azokban az osztályokban, ahol az összes leadott jelölés szám maga). Ezekben az esetekben 5 százalékpontnyi eltérést megengedtünk a népszerűűek meghatározására, de ezt a határt soha nem léptük túl.

6.3. Kontrollváltozók

Elemzésünkhöz nem csak ezeket az előbbieket során említett magyarázó változókat szeretnénk használni, nem feledkezhetünk meg a fontos kontrollváltozókról sem. Elemzésünkbe a következő kontrollváltozókat vonjuk be:

Nem

A dohányzási magatartási formákat tekintve tudjuk, hogy különbség van a fiúk és a lányok között. Alátámasztásként kiemelnénk Elekes Zsuzsanna tanulmányait és az ESPAD – kutatásokat. ESPAD – kutatás 4 évente ismétlődik 1995-től az európai iskolákban, célcsoportja a 16 éves, iskolába járó népesség és osztályonkénti reprezentatív mintát véve mérnek újra és újra. Ezek eredményeiből látható, hogy 2007-re a magyarországi vizsgált diákok közel kétharmada már kipróbálta a cigit és a lányok közül többen dohányoznak, azonban a fiúk nagyobb mennyiséget szívnak el (Elekes, 2009; Paksi & Elekes, 2005), tehát érdemes a nemek vizsgálata.

Etnikai hovatartozás

Valente-ék kutatásának középpontjában a népszerűség és dohányzás közötti kapcsolat vizsgálata áll különös tekintettel a nemre és az etnikai hovatartozásra. Adataik alapján a lányok és a latin származásúak esetén szignifikáns eredményeket kaptak, tehát összefüggést észleltek a nem, az etnikum és a dohányzás között (Valente et al., 2004). Ugyan a magyarországi kutatások nem foglalkoznak a dohányzás és az etnikai helyzet kapcsolatával, azonban a nemzetközi irodalom arra enged következtetni, hogy fontos az etnikai hovatartozás (magyar-roma) a dohányzási szokások esetén. A mintánkban a második hullámban 11 % százalék vallotta magát roma, 12 % pedig roma és egyszerre magyar identitásúnak (ez az arány a harmadik hullámban 7, illetve 10 %), ezért indokoltnak érezzük, az etnikai hovatartozás mérő változó bevonását is a modellekbe. A mi vizsgálatunkban felhasznált kérdés önbevalláson alapul, melyben a válaszadó választhat a következő kategóriák közül: 1. Magyar, 2. Roma/Cigány, 3. Roma/cigány is és magyar is egyszerre, 4. Egyéb. Ezeket a kategóriákat változatlanul hagytuk, mindössze az „egyéb” változót vettük ki. A változó méréséhez létrehoztunk dummy változókat minden kategóriához, hogy az egyes kategóriákhoz tartozó hatást is mérni tudjuk. Ebben az esetben a referenciakategória ennél a változónál a „magyar” etnikai hovatartozás.

Egyéb szerhasználat

A dohányzás vizsgálatakor figyelembe kell venni, hogy a dohányzás tekinthető egyfajta deviáns viselkedésformának, amelyhez az egyéb szerhasználat (drog, alkohol) a legtöbb kutatás szerint párosul (Elekes, 2009). Ezért ennek a hatásnak a kimutatásához elsőként az alkoholfogyasztással kapcsolatos magatartásformát vizsgáló változót vontuk be. A változók közötti korrelációs együttható nem haladja meg a 0,5-ös értéket 95 %-os szignifikancia szinten (cigaretta-alkohol $R^2=0,43/0,43$). Az alkoholfogyasztásra vonatkozó kérdés négy válaszlehetőséget enged a kitöltőnek (nem, soha; nem, de már kipróbáltam; igen, de csak néha/társaságban; igen, hetente legalább egyszer/rendszeresen). Ezeket kétértékű változókká alakítottuk, melyben a tényleges használatot (néha vagy rendszeresen) 1-sel, a nem használatot pedig 0-val kódoltuk.

Másodsorban a droghasználatra adott válaszokat vizsgáltuk meg, azonban alacsony elemszáma (második hullámban $N=29$, harmadik hullámban $N=24$) miatt úgy döntöttünk, hogy nem használjuk fel a vizsgálatunkhoz, mert a modellünkbe nem tudjuk beépíteni így ezt a változót.

6.3.1. Társadalmi-gazdasági státus

Magyarországi kutatások eredményei szerint, a „*dohányzás egyértelműen a hátrányosabb gazdasági-társadalmi státusú fiatalokra jellemző inkább*” (Elekes, 2009, o 92). A rosszabb gazdasági és társadalmi helyzetben élő fiatalokra inkább jellemző a dohányzás, ezért szükséges erre is kontrolláltunk. Sajnos a gyerekek gazdasági helyzetét nem tudjuk pontosan mérni a kérdőív alapján, ezért inkább a társadalmi státusra koncentrálni hoztuk létre több változót, melyeket a következőképpen hoztuk létre és választottuk ki:

Iskola típusa

Elekes Zsuzsanna a Gázsó Ferenc által publikált eredményeket említi, miszerint az iskola típusa általában leképezi a gyermek társadalmi hátterét, így egyfajta párhuzam vonható a társadalmi rétegek és az iskolatípusok között, tehát a gimnáziumokba a jobb, a szakiskolákba a hátrányosabb helyzetű gyerekek járnak. A szerfogyasztásra, esetünkben a dohányzásra is ez a tendencia igaz, a gimnáziumokban dohányoznak legkevésbé és a szakiskolákban a legtöbben (Elekes, 2009). Ezért ez a változó kiemelten hangsúlyos a vizsgálatunkban. Ehhez a változóhoz is létrehoztunk minden kategóriához dummy változókat, ahol referenciakategóriának a gimnáziumot tekintjük.

Szülők iskolai végzettsége

Társadalmi-gazdasági státusz méréséhez elengedhetetlen a szülők iskolai végzettségét vizsgálni. Kimutatható, hogy alacsonyabb végzettségű szülők gyerekeinél elterjedtebb, míg magasabb végzettségűeknél, felsőfokkal rendelkező szülők gyerekeinél a legkevésbé jellemző a dohányzás. Iskolai végzettséggel kapcsolatban további eredmény, melyet mindenképpen szem előtt kell tartanunk, hogy az anyák iskolai végzettsége nagyobb hatással van a dohányzási szokásokra (Elekes, 2009). Mivel az anya és az apa iskolai végzettsége nem független egymástól a mintánkban, ezért a multikollinearitás kizárása érdekében csak az anya iskolai végzettségét vesszük figyelembe.

Az eredeti kérdőívben (Melléklet: 2. és a 3. hullám kérdőíve) szereplő iskolai végzettségeket mind az apa, mind az anya esetében 3 kategóriás változóvá alakítottuk, melyek: 1. Alapfokú végzettséggel rendelkezik (maximum 8 általános), 2. Középfokú végzettséggel rendelkezik (érettségi), 3. Felsőfokú végzettsége van (főiskolai, egyetemi végzettség). Ezek után itt is szintén dummy változókat hoztunk létre minden kategóriához, ahol a referencia kategória az alapfokú végzettség.

Tanulmányi eredmény

A dohányzással a tanulmányi eredmény is összefüggésben van, a magyarországi kutatások eredményei szerint minél rosszabb tanulmányi eredménnyel rendelkezik a diák, annál valószínűbb, hogy valamilyen szerfogyasztóvá válik (cigaretta, alkohol, drog) (Pikó, 2000b). Ezért szükségesnek éreztük egy olyan változó bevonását is, amellyel a tanulmányi eredményekre valamilyen szinten tudunk kontrollálni. Ehhez a diákok érettségi tárgyainak a féléves elérni kívánt jegyeinek átlagát használjuk fel.

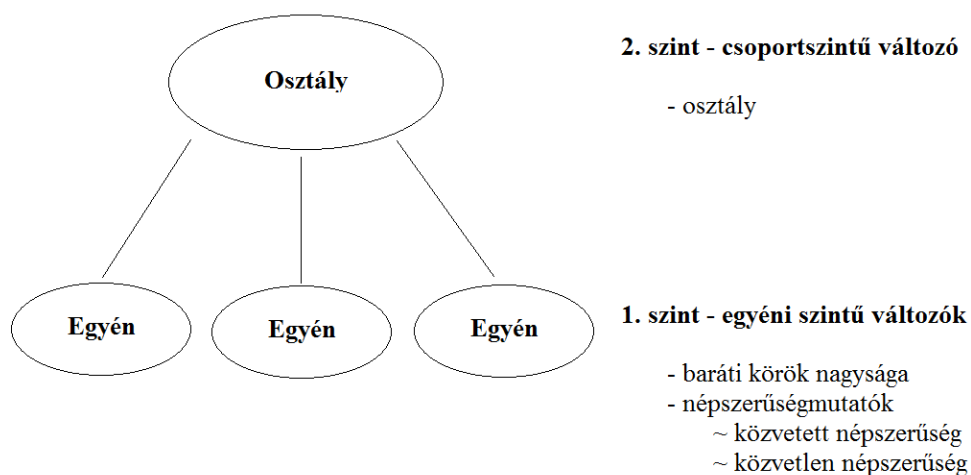
Természetesen ezen változók mellett még nagyon sok magyarázata lehet annak, hogy az egyén dohányzik-e vagy sem, de ezek a mi szemszögükből kevésbé fontosak. Az „iskola székhelye”, tehát a régió vagy a település típusa is hatással lehet, kiemelendő, hogy a dohányzás az észak-magyarországi és a dél-alföldi régiókban meghaladja az átlagot (Elekes, 2011). A gyerekek „fogyasztói magatartása”, a szer használatának gyakorisága is érdekes vizsgálati szempont lehet. Végül a „család lakóhelye” is befolyásolhat, mivel az eredmények szerint a községekben élők és a budapestiek inkább dohányoznak (Elekes, 2011).

7. Módszer

Először leíró statisztikákkal nézzük meg a magyarázó változóink szempontjából a különböző dohányzási magatartásformák eloszlásait, korrelációit, valamint kereszttáblákkal főbb jellemzőit az SPSS statisztikai program (Statistical Package for the Social Sciences) segítségével.

Az elemzésünk lényegi részét a Stata (Data Analysis and Statistical Software) programcsomag használatával végezzük, a modelljeink felépítéséhez a Rabe-Hesketh & Skrondal által írt *Multilevel and Longitudinal Modeling Using Stata* könyvet használjuk. Az osztályok hatásának vizsgálata érdekében többszintű (multilevel) elemzést végzünk, amelyben két szintet különböztetünk meg. Első szint az egyéni attribútumokra (pl.: nem, egyéni dohányzási döntés, etnikai hovatartozás stb.), második szint pedig az osztályok hatására vonatkozik (6. ábra). A multilevel elemzés feltételezi, hogy minden függő változónak a magyarázó változóinak vannak egyéni és csoportszintű aspektusai, így a hagyományos regresszió elemzéssel szemben az adatok „egymásba ágyazottságát” is képes kezelni (nested) összetett varianciájú adatok esetén (Snijders & Bosker, 2011). Ennek értelmében a különböző csoportok közötti és csoportokon belüli varianciákat tudjuk vizsgálni, ami esetünkben az osztályok közötti és osztályokon belüli dohányzási szokások varianciáját jelenti.

Függő változónk többértékű kategoriális változó, melynek értékei nem rendezhetőek sorba, így multinomiális logisztikus regresszió futtatásával tudjuk vizsgálni a dohányzási magatartást befolyásoló tényezők hatását.

6. ábra: A modell többszintűsége

A leíró statisztikák után három fő modellt hozunk létre, az első modellbe csak a baráti körök nagyságát vonjuk be a kontrollváltozók mellé. A második modellünkben, alapvetően a közvetett és közvetlen népszerűséget vizsgáljuk, a kettő közötti különbségeket (amennyiben vannak), valamint a kettő együttes hatását. A szükséges változók osztályszám független formában (magas mérési szintű), valamint a már korábban leírt módszerrel létrehozott dummy formában (alacsony mérési szintű) is rendelkezésünkre állnak ennek a hipotézisnek a teszteléséhez. Végül a harmadik modellünkben a baráti kör nagysága és a népszerűség típusok közötti interakciós hatást vizsgáljuk meg. Három interakciós változót hozunk létre, mindegyikük tartalmazza a szociometriai arányszámot (baráti körök nagyságát), azonban mindhárom esetben a szorzat másik tényezője egy dummyvá kódolt változó.

Inter1 = baráti körök * észlelt népszerűek (dummy)

Inter2 = baráti körök * közvetlen népszerűek (dummy)

Inter3 = baráti körök * közvetett népszerűek (dummy)

8. Elemzés

8.1. A minta jellemzése

A teljes adatbázisból a mintavételünk során kivettük azokat az osztályokat, amelyeknél egyes hullámokban a mátrixok hiányoznak, hibásan lettek rögzítve. Ezeket az osztályokat a két hullám összehasonlítása érdekében mind a két hullámból eltávolítottuk, azonban a harmadik hullámra megszűnt osztályokat a második hullámban felhasználtuk, hiszen ezek a megszűnések minden esetben lemorzsolódás következtében osztályösszevonásoknak köszönhetőek. Továbbá azokat az osztályokat sem használjuk fel az elemzésünkhöz, amelyekben a kevés jelölésnek, vagy az egyéni beérkező jelölésszámok kis szórásának köszönhetően nincsenek népszerűek az osztályban a vizsgált esetek többségében, ezzel javítva a magyarázó változóink illeszkedését a modellre.

A mintába így a második hullám esetében 39 osztály (N=1234) a harmadik hullámba pedig 37 (N=1052) osztály került be. Az átlagos osztálylétszám 32, illetve 29 fő, a második hullámban a diákok 85 %-a, a harmadikban pedig 88 %-a volt jelen a lekérdezésnél. A két hullám alapvetően nem különbözik egymástól egyes változók arányait tekintve. A második hullámban a kilencedikes évfolyamon tanulókat kérdezték, ahol az átlagéletkor 15 év volt (szórása: 0,7), a harmadik hullámban pedig a tízedik évfolyamon tanulókat, ahol az átlagéletkor 16 év (szórása viszont már 0,75). Ahogyan a mellékletben lévő 9. táblázat

mutatja, mind a két hullámban közel kétszerese a lányok aránya fiúkénak, mellyel összefügg az, hogy mind a két hullámban a gimnáziumban tanulók aránya a legmagasabb. A szülők iskolai végzettségét tekintve az anya végzettsége átlagosan magasabb, mint az apáé, azonban a mintában szereplő diákok legnagyobb része alacsony iskolai végzettségű szülőkkel rendelkezik. A mintában szereplő diákok ~60 %-a rendszeresen fogyaszt alkoholt, és mind a két hullám esetében mindössze 3 %-uk fogyaszt valamilyen kábítószer rendszeresen. Etnikai hovatartozásukat tekintve bár a tendencia ugyanaz a két hullámban, az arányokat tekintve eltérés tapasztalható: a második hullámban magasabb a magukat romának és magukat egyszerre romának és magyarnak tartók aránya. Ez az aránybeli változás a két hullám közötti lemorzsolódásból is adódhat, hiszen a legtöbb „távozó” diák az osztályt bukás miatt hagyta el a mintán belül. Ezek a lemorzsolódási arányok a szakiskolákban a legmagasabbak, ahol az általános teljesítmény gyengébb a roma/magyar és roma arány pedig magas. A magántanulók száma mind a két hullámban elenyésző, bár az osztályon belüli mechanizmusok és kapcsolati hálók részletesebb vizsgálatánál mindenképpen fontos szereplők (Melléklet: 9. táblázat).

8.2. Fontosabb összefüggések a dohányzással kapcsolatban

A függő változóként használt dohányzásra vonatkozó kérdésre mind a két hullámban magasabb a válaszadási arány 80 %-nál, a következőekben leíró statisztikákkal mutatjuk be az erre a kérdésre válaszolókat a magyarázó változóink szempontjából a 2. hullám adataival, melyeket igyekszünk összehasonlítani a harmadik hullámmal azokban az esetekben, ahol eltérés tapasztalható.

Több kutatás eredménye mutatja azt, hogy a lányok között magasabb a dohányzók aránya, és ez a mi mintánkban is beigazolódni látszik: a második hullámban a lányok 45 %-a dohányzik rendszeresen, és mindössze csak 25 %-uk nem próbálta még ki a cigarettát 15 éves koráig, míg ez az arány a fiúknál 35 % és 33 %. Az etnikumot és dohányzás kapcsolatát megvizsgálva egyértelműen látszik, hogy míg a magukat magyarnak vallók dohányzásra adott válasza egyformán oszlik meg a három kategória között, addig a romák között a rendszeresen dohányzók aránya több mint 60 %, és ez a tendencia a magukat magyarnak és romának vallók között is megmarad: esetükben 53 % dohányzik, és mindössze 16 % soha nem próbálta még. Az egyéb szerhasználat tekintetében a mintánk követi a magyarországi és nemzetközi trendeket: egyértelműen többen dohányoznak azok közül, akik rendszeresen fogyasztanak alkoholt és/vagy valamilyen drogot. Az alkoholizálók (N=648) között a dohányzók aránya 53 %, míg ugyanez az arány a drogfogyasztók között 83% (N=29), mely a harmadik hullámra 92 %-ra nő (N=24). (Melléklet: 9. táblázat)

A különböző képzéstípusokon tanuló diákok dohányzási magatartása között eltérő eredményeket mutatnak a leíró statisztikák a 2. hullám elemzése során. A szakiskolai és a szakközépiskolai osztályokban a legmagasabb a dohányzók aránya, első esetben a mintába került diákok 57%-a, második esetben 55 %-a dohányzik rendszeresen, és mindössze 17-17%, akik soha nem próbálták még ki azt. A gimnáziumi osztályokban ez az arány fordított: a gimnazisták mindössze 16 %-a cigarettázik, 41 %-a már próbálta, és 43 % pedig még sohasem. A harmadik hullámban képzéstípusokhoz tartozó dohányzási magatartás változott: a gimnazisták között a rendszeresen dohányzók aránya 21 %-ra, a szakiskolásoké pedig 61 %-ra nőtt. A két hullám között megváltozott az egyes képzéstípusokon tanulók aránya is, megnőtt a gimnazisták, és csökken a szakiskolások száma, míg a szakközépiskolások aránya közel azonos maradt. (Melléklet 9. táblázat)

A szülők iskolai végzettsége és a dohányzás közötti kapcsolat is az elméleti részben leírtaknak megfelelően alakul a mintánkban: minél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek a szülők, annál többen dohányoznak. Bár a „*már kipróbálta a cigarettát*” arány a magas végzettséggel rendelkező szülőknél is viszonylag magas marad, de a dohányzást mérő két szélsőérték közötti különbségek megmaradnak. A harmadik hullámban is ez a tendencia érvényesül, felsőfokú végzettségű szülők esetében tapasztalható 7 százalékpontnyi növekedés az apa esetében, valamint általánosságban elmondható, hogy a soha nem dohányzók aránya csökkent az esetek többségében 1-4 százalékponttal.

4. táblázat: A dohányzási magatartás megoszlása a szülők iskolai végzettsége szerint (2. hullám)

	Alapfok	Középfok	Felsőfok
Apa iskolai végzettsége			
Soha nem dohányzott	23%	36%	39%
Próbálta	30%	34%	43%
Rendszeresen dohányzik	47%	30%	18%
N	591	199	148
Anyai iskolai végzettsége			
Soha nem dohányzott	20%	34%	40%
Próbálta	29%	37%	37%
Rendszeresen dohányzik	51%	29%	23%
N	508	243	231

A tanulói teljesítmény hatását a dohányzásra egy egyváltozós multinomiális logisztikus regresszió futtatásával vizsgáltuk meg, amely eredménye szerint jobb tanulói teljesítménnyel csökken a dohányzási esély (95 %-os megbízhatósági szinten). Ez azonban az iskolatípusonkénti különböző eredményekkel összefüggésben lehet, hiszen a képzéstípust is bevonva a regresszióba csak a gimnáziumoknál kapunk szignifikáns negatív eredményt erre a kérdésre.

Fontos megjegyezni, hogy a dohányzás mértékét vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a két hullám között nincs jelentős változás azok arányában, akik dohányoznak/próbálták/soha nem próbálták. Ez az eredmény érdekesnek és meglepőnek tűnhet első olvasásra, azonban ahhoz, hogy erre magyarázatot találjunk, több szempontot is figyelembe kell vennünk. Először is fontos, hogy a két hullám lekérdezése között alig egy év telt el, kilencedik év végén, és tizedik év végén.

A dohányzáshoz kapcsoló attitűdök és magatartási formák az elméletben említett kutatások szerint 15 éves kor előtt meghatározóak. Másik szempont, amit mindenképpen meg kell említenünk, az a minta cserélődésének, és lemorzsolódásának a problémája. A panelvizsgálat nem a gyerekeket követi, hanem az évfolyamokat, így a szakközép- és szakiskolákban a bukások magas száma (legnagyobb részben) és egyéb, számunkra ismeretlen okok miatt éppen azok „tűnnek” el a mintából, akik nem gimnáziumi osztályokban tanulnak, rosszabb tanulói teljesítménnyel rendelkeznek, azaz éppen azok, akiknél a dohányzás esélye magas(abb). Ez a lekopási arány gimnáziumban 10% alatti érték, szakközépiskolai osztályokban ~30%, szakiskolai osztályokban pedig ~40%.

A modelljeink felépítésével a hipotéziseink igazolása volt a célunk. A magyarázó változók a hipotézisekben foglaltak végett változnak, a kontrollváltozók azonban mindenhol maradnak. Interakciós hatások csak a harmadik modellben várhatóak. A modellek a következőképpen épülnek fel:

Modell 1: Az első hipotézisünkben megfogalmazottak alapján úgy gondoljuk, hogy a baráti kör nagysága, mely ebben a modellben a magyarázó változónk, szignifikáns hatással van a középiskolások dohányzási szokására. Emellett bevontuk az előbbieik során már taglalt kontrollváltozókat, a nemet, az etnikai hovatartozást (kategóriánként), a tanulói teljesítményt, az anya iskolai végzettségét (kategóriánként), az alkoholfogyasztást és a képzéstípust (kategóriánként).

Modell 2: A második hipotézisünk a népszerűség hatásának vizsgálatát célozta meg, azonban a vizsgálat pontossága végett egy fő- és ezen belül két almodellt futtatunk. A főmodell (Modell 2) magyarázó változója az észlelt népszerűség, a másik két modellé pedig az előbbi két típusa, a közvetlen (Modell 2/a) és a közvetett (Modell 2/b) népszerűség. Valóban létező hatást az észlelt és a közvetett népszerűségtől várunk, valamint úgy gondoljuk, hogy a Modell 1 során szignifikáns kontrollváltozók itt ismétlődnek.

Modell 3: Az utolsó hipotézisünk alapján ebben a modellben az előbbi két modell összefésülését tervezzük, tehát a baráti körök (vagy szociometriai népszerűség) és az észlelt népszerűség valamint fajtáinak külön-külön nézett hatását vizsgáljuk interakciós változók bevonásával is. Itt is egy fő- és két almodellt alkottunk az előbbieknél megfelelően, a fő magyarázó változó továbbra is a baráti körök nagysága, a másik magyarázó tényező azonban szintén változik. Elsőként az észlelt (Modell 3), majd a közvetlen (Modell 3/a), végül a közvetett (Modell 3/b) népszerűséget vonjuk be, ezen kívül mindegyik modellbe bekerült a két magyarázó változó szorzata is. Az interakciós hatás következtében módosulásokat és szignifikáns értékeket várunk, továbbra is különös tekintettel az észlelt és közvetett népszerűséget tartalmazó modellekre nézve.

A főbb eredmények a következő két táblázatban láthatóak hullámonként lebontva. A táblázatokban minden változóhoz két érték tartozik, ezek közül a felső a relatív kockázat logaritmusát, míg a másik annak az esélyhányadosát mutatja. Az előbbieknél (Modell 1) leírt kontrollváltozókat vonjuk bele mindegyik modellünkbe, azonban ezek közül az anya iskolázottsági szintje és az etnikai hovatartozás nincsenek szignifikáns hatással a dohányzási szokásokra. Mivel tehát a null hipotézisünk (véletlenszerű az összefüggés) igazolódott be a két változó esetében, ezért úgy döntöttünk, hogy az értékeik nem elég informatívak, így az elemzésre váró táblából kivettük, azonban megtalálható az adatainkat tartalmazó teljes táblázatunk a mellékletben (Melléklet: 9-10. táblázat). Ezzel szemben a népszerűségeket mutató értékeket bennhagytuk, mivel ezek a magyarázó változóink.

5. táblázat: A 2. hullám modelljei

Referencia: Nem dohányzik	Modell 1		Modell 2		Modell 2/a		Modell 2/b		Modell 3		Modell 3/a		Modell 3/b	
	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik
Nem	-0,545**	-0,898***	-0,5266**	-0,874***	-0,560**	-0,919***	-0,577**	-0,924***	-0,499**	-0,820***	-0,563**	-0,917***	-0,575**	-0,910***
	0,580	0,407	0,591	0,417	0,571	0,399	0,561	0,397	0,607	0,440	0,569	0,399	0,562	0,402
Tanuló teljesítménye	-0,181	-0,578***	-0,167	-0,539***	-0,170	-0,548***	-0,185	-0,560***	-0,164	-0,562***	-0,161	-0,550***	-0,185	-0,567***
	0,834	0,561	0,846	0,583	0,844	0,578	0,831	0,571	0,849	0,570	0,851	0,577	0,831	0,567
Alkohol-fogyasztás	0,747***	2,405***	0,779***	2,378***	0,764***	2,4253***	0,708***	2,319***	0,766***	2,375***	0,737***	2,391***	0,695***	2,304***
	2,112	11,080	2,180	10,793	2,147	11,306	2,031	10,171	2,152	10,753	2,092	10,933	2,004	10,017
Képzéstípus: szakközépiskola	0,377	1,732***	0,281	1,620***	0,310	1,651***	0,348	1,689***	0,333	1,703***	0,354	1,691***	0,371	1,740***
	1,457	5,654	1,325	5,057	1,364	5,213	1,416	5,415	1,395	5,495	1,424	5,427	1,449	5,698
Képzéstípus: szakiskola	0,571	2,014***	0,505	1,901***	0,492	1,904***	0,607	2,004***	0,587	2,046***	0,567	2,006***	0,639	2,085***
	1,770	7,495	1,657	6,697	1,636	6,719	1,835	7,421	1,798	7,738	1,762	7,434	1,895	8,049
Baráti körök hatása	1,802	2,694*							1,274	1,683	2,041	3,084*	0,363	1,602
	6,063	14,794							3,573	5,383	7,701	21,854	1,437	4,961
Észlelt népszerűség			0,411	0,324					-0,180	-1,096				
			1,508	1,383					0,835	0,334				
Közvetlen népszerűség					-0,345	-0,564					-1,854	-4,054		
					0,708	0,569					0,157	0,017		
Közvetett népszerűség							3,666***	3,578**					4,179**	3,929*
							39,111	35,820					65,320	50,871
Inter1									2,767	6,630*				
									15,917	758,088				
Inter2											0,691	2,200		
											1,995	9,029		
Inter3													-1,516	-1,970
													0,220	0,139
Osztály hatása	0,430***		0,377**		0,362**		0,393**		0,437***		0,410**		0,407**	
	1,538		1,458		1,437		1,482		1,549		1,507		1,504	
Konstans	0,492	-0,041	0,701	0,281	0,755	0,316	0,635	0,210	0,479	0,051	0,468	-0,036	0,560	-0,044
	1,636	0,960	2,016	1,324	2,128	1,371	1,887	1,233	1,614	1,053	1,597	0,965	1,751	0,957

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

6. táblázat: A 3. hullám modelljei

Referencia: Nem dohányzik	Modell 1		Modell 2		Modell 2/a		Modell 2/b		Modell 3		Modell 3/a		Modell 3/b	
	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik	Próbálta	Dohányzik
Nem	-0,478*	-0,719**	-0,427*	-0,671**	-0,439*	-0,683**	-0,524*	-0,756***	-0,476*	-0,716**	-0,533**	-0,771***	-0,486*	-0,745***
	0,619	0,487	0,652	0,511	0,644	0,505	0,592	0,469	0,621	0,489	0,586	0,462	0,615	0,475
Tanuló teljesítménye	-0,554***	-0,560***	-0,556***	-0,561***	-0,530**	-0,515**	-0,582***	-0,580***	-0,575***	-0,580***	-0,597***	-0,593***	-0,537**	-0,530**
	0,574	0,571	0,573	0,570	0,588	0,598	0,559	0,559	0,563	0,560	0,550	0,552	0,584	0,589
Alkohol-fogyasztás	0,761***	2,454***	0,792***	2,485***	0,799***	2,501***	0,727***	2,428***	0,774***	2,466***	0,726***	2,424***	0,765***	2,486***
	2,141	11,645	2,208	12,008	2,225	12,200	2,070	11,346	2,169	11,778	2,067	11,293	2,150	12,022
Képzéstípus: szakközépiskola	0,219	1,289***	0,175	1,251***	0,196	1,249***	0,212	1,282***	0,2196	1,287***	0,2162	1,284***	0,2067	1,224***
	1,245	3,632	1,191	3,496	1,216	3,489	1,236	3,606	1,246	3,624	1,241	3,614	1,230	3,403
Képzéstípus: szakiskola	0,246	1,892***	0,194	1,842***	0,216	1,845***	0,271	1,912***	0,2447	1,889***	0,2844	1,922***	0,2320	1,830***
	1,279	6,636	1,214	6,312	1,241	6,329	1,311	6,770	1,277	6,615	1,329	6,839	1,261	6,238
Baráti körök hatása	1,680	1,663							2,185	1,655	0,180	0,377	1,917	1,945
	5,367	5,273							8,899	5,235	1,198	1,459	6,803	6,994
Észlelt népszerűség			0,463	0,426					1,320*	0,694				
			1,589	1,531					3,744	2,003				
Közvetlen népszerűség					-0,024	-1,612					-1,473	-5,265*		
					0,975	0,199					0,229	0,005		
Közvetett népszerűség							4,234***	3,859***					4,926***	4,295**
							69,048	47,461					137,868	73,347
Inter1									-4,458	-1,609				
									0,012	0,200				
Inter2											0,721	3,505		
											2,058	33,311		
Inter3													-2,349	-1,719
													0,095	0,179
Osztály hatása	0,348*		0,355**		0,332*		0,304*		0,384**		0,303*		0,353*	
	1,416		1,427		1,395		1,355		1,469		1,354		1,423	
Konstans	0,492	-0,040	0,701	0,280	0,755	0,315	0,634	0,209	1,810*	0,269	2,055**	0,384	1,810*	0,274
	1,636	0,960	2,016	1,324	2,128	1,371	1,887	1,233	6,110	1,309	7,814	1,468	6,112	1,315

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

8.3. Modellek elemzése

Eredményeinkből egyértelműen látszik, hogy a két hullám (a már fentebb is említett indokok miatt) legnagyobb részben nem tér el egymástól, hiszen mind a két esetben ugyanazok a változók szignifikánsak. Az etnikai hovatartozás, az anya iskolai végzettsége, és némely esetekben a teljesítmény nem mutat összefüggést a dohányzási szokásokkal kapcsolatban, ezekben az esetekben a nullhipotézis igazolódik be: az esetek több mint 95%-ban csak a véletlen okozza a függő változó a magyarázó változóktól való eltérését. A nem és az alkoholfogyasztás a rendszeres dohányzás, és annak kipróbálása esetén is szignifikáns kapcsolatot mutat minden esetben, míg a tanulói teljesítmény a második hullámban csak a rendszeres, a harmadik hullámban pedig mind a két dohányzói magatartástípussal szignifikáns összefüggésben áll. A baráti kör nagyságának hatása csak a második hullám esetén, és ott is a rendszeres dohányzással kapcsolatban értelmezendő. Ahogyan a leíró statisztikákból is következtetni lehetett, a dohányzás kipróbálásának a legtöbb esetben nincs szignifikáns eltérése a referencia kategóriától (nem dohányzik), tehát az eredmények inkább a rendszeresen dohányzók és a nem dohányzók között értelmezhetőek.

8.3.1. Első modell

A szignifikáns eredményeket vizsgálva látszik, hogy a fiúknak mind a két hullámban (lányok a referenciakategória) kisebb az esélye a dohányzásra, mint a lányoknak. A dohányzás kipróbálásának esélye magasabb (0,58; 0,61), mint a rendszeres dohányzóvá válásnak. A jobb teljesítménnyel rendelkezők kisebb eséllyel fognak dohányozni, de ez a cigaretta kipróbálásával nincs összefüggésben. Azok, akik rendszeresen fogyasztanak alkoholt több mint kétszeres eséllyel próbálják ki a cigarettát, és több mint 11-szeres eséllyel lesznek rendszeresen dohányzók mind a két hullámban 99 %-os megbízhatósági szinten. Ennek a változónak a hatása nagyon magas a többi változóhoz képest. A képzéstípus is előzetes várakozásainknak megfelelően erős összefüggést mutat, ez az összefüggés azonban csak a rendszeres szerhasználatra vonatkozik: a második hullámban a szakközépiskolában tanulók 5,6-szoros, a szakiskolában tanulók pedig 7,4-szeres eséllyel lesznek rendszeresen dohányzók a gimnáziumi tanulókhoz képest. Ezek a különbségek a harmadik hullámra mérséklődnek: a szakközépiskolások esélye 3,6-szoros, a szakiskolásoké viszont továbbra is magasabb, 6,6-szoros eséllyel fognak rendszeresen dohányozni a gimnazistákhoz képest.

A baráti kör nagyságának hatását először egy egyváltozós modellben teszteltük, mely pozitív hatást mutatott a dohányzásra, és fontosabb kontrollváltozók bevonása után is szignifikáns maradt a rendszeres dohányzókra nézve. Ez azt jelenti, hogy minél nagyobb

baráti körrel (szociometriai népszerűséggel) rendelkezik egy diák, annál nagyobb az esélye annak, hogy rendszeres dohányzó lesz. Ez az összefüggés azonban csak a második hullámban tapasztalható, azaz a harmadik hullámban ez a tényező már nem magyarázza a dohányzást, vagy éppen a nem dohányzást.

Ennek értelmében első hipotézisünk (H1) beigazolódni látszik, hiszen a „nem dohányzóktól” a közöttek „próbálta már” válaszadók a legtöbb esetben nem térnek el szignifikánsan a „nem dohányzóktól”, azonban a rendszeresen dohányzók igen, és baráti kör nagysága egyik esetben szignifikánsan pozitív hatással van a rendszeres dohányzás esélyére, és ez az esély a kontrollváltozók bevonása után is megmarad.

8.3.2. Második modell

A népszerűségre, és annak különböző értelmezéseinek mérésére három különböző modellt futattunk. A 2/a modellben a közvetlen népszerűség (fel nézek rá), míg a 2/b modellben a közvetett népszerűség hatását (sokan nagyra tartják) vizsgáltuk meg. Modellünkhöz az osztálylétszám függetlenség érdekében létrehozott 0 és 1 közé eső népszerűségi arányszámokat használtuk.

A kontrollváltozók közül az előző modellhez hasonlóan az etnikai hovatartozás és az anya iskolai végzettsége egyik esetben sem mutat összefüggést a dohányzási szokásokkal. A nem és a alkoholfogyasztás mind a négy esetben hatással vannak a függőváltozóra mindkét kategóriában, azonban tanulói teljesítmény és a képzéstípus hatása ismét csak a rendszeres dohányzást határozzák meg a nem dohányzáshoz képest.

Az első modelltől eltérően a szociometriai népszerűséget mérő változó helyett az általunk vizsgált két népszerűség mutatót vontuk be egy-egy modellbe, amelyek közül a közvetett népszerűségnek van szignifikáns hatása a kontrollváltozók bevonása után. Ez azt jelenti, hogy nemdohányzókhöz képest nagyobb eséllyel próbálják ki a cigarettát azok, akiknek a közvetett népszerűségi indexe magasabb, valamint nagyobb eséllyel lesznek rendszeresen dohányzók. A két modell eredményei között a kontrollváltozók hatását tekintve egyes hullámokon belül nincs nagy különbség a dohányzási esélyek nagyságának tekintetében. A közvetett és közvetlen népszerűség dohányzásra gyakorolt hatása között tehát van különbség, ebben az esetben a közvetett népszerűség hatása a mérvadó az osztályokon belül a közvetlenhez képest.

Annak érdekében, hogy megnézzük az „általános” népszerűség dohányzást befolyásoló hatását, dummyként kódolt népszerűség mutatókat használtuk fel: általánosan népszerű ebben az esetben az, aki legalább az egyik kategóriában népszerűnek számít. Ez a

változó sajnos nem mutat szignifikáns összefüggést a dohányzással, a kontrollváltozóknak a hatása pedig a 2/a és 2/b modellekhez képest, mindössze a szakiskolások rendszeres dohányzóvá válásának esélye lett alacsonyabb.

Ez az eredmény arra enged következtetni, hogy a két népszerűség típus mérését teljesen külön kell kezelni, különbséget kell tenni egyéni jelölések, és az egyén közösségen belüli észlelt véleménye között.

A három futtatott fő modell eredményei szerint a második hipotézisünk első része (H2.1) szintén igaznak tűnik, hiszen a nagyobb közvetett népszerűségű diákok esélye arra, hogy kipróbálják a cigarettát mind a két hullámban 99 %-os konfidencia intervallumon értelmezve igaz a kontrollváltozók bevonása után, valamint minél magasabb az „mások nagyra tartják” indegree-k alapján számított egyénhez tartozó közvetett népszerűségi mutató értéke, annál nagyobb eséllyel lesz rendszeres dohányzó. A hipotézisünk második, közvetlen népszerűségre hatására vonatkozó része nem igazolódott be a vizsgált mintán egyik hullámban sem. Ez az eredmény további elemzéseket indokolna a két népszerűségi mutató közötti összefüggésekről, eltérésekről, melyek vizsgálatához a fentebb részletesebben tárgyalt társadalmi kapcsolatháló elemzés nyújthatja a legtöbb segítséget a befokok és kifokok egyéni szintű vizsgálatával.

8.3.3. Harmadik modell

Az előző két modell segítségével a baráti kör nagyságának és a népszerűség közvetett és közvetlen típusának hatását a dohányzási magatartásra külön-külön néztük meg, a harmadik modellünkben pedig ezeknek az esetleges interakciós hatását vizsgáljuk. Ezt három különböző almodellben vizsgáltuk meg, ahol a baráti hatásokra és a közvetlen, közvetett, és általános népszerűség hatását vizsgáljuk. A kontrollváltozók befolyásoló erejének nagysága nem változott nagymértékben ezekhez, valamint azokhoz a modellekhez képest sem, amelyek csak a két-két változót tartalmazzák az interakciós változó nélkül (azokban is csak a közvetett népszerűségnek volt szignifikáns pozitív hatása a dohányzási esélyekre). A fő modellekben, azonban a közvetett népszerűség esetében (modell 3/b) a dohányzási esélyek a baráti kör hatásával nagymértékben megnöttek a két hullámban, a nem dohányzókhöz képest mind a két csoportban, tehát valamilyen hatása a baráti körök nagyságának mégis van a közvetett népszerűség magyarázó erejére (annak ellenére, hogy a baráti körök nagyságának hatása nem szignifikáns). A közvetlen népszerűséget és a baráti kör nagyságát vizsgálva csak a rendszeres dohányzás kaptunk szignifikáns értékeket, az interakciós hatás egyik esetben sem szignifikáns. A baráti körök nagysága és az észlelt népszerűség esetében létrehozott

interakciós változó szinifikáns, tehát valamilyen kapcsolat mégiscsak feltélezhető a két változó között, annak ellenére, hogy az egyes változók külön-külön nincsenek hatással a dohányzásra. Azonban fontos kiemelni, hogy ez csak a második hullámban és ott is csak a rendszeres dohányzók esetén fordul elő.

Az eredmények értelmében a harmadik hipotézisünk feltevése nem igazolódik be, hiszen nem tapasztalható összefüggés a baráti kör nagysága és az egyes népszerűségi mutatók együttes hatása között (a fentebb leírt kivételekkel). Ezek az eredmények azonban nem elegendők ahhoz, hogy alátámasszák a kapcsolatot a baráti kör nagysága és a különböző népszerűség típusokkal.

8.3.4. Osztályhatás a modellekben

A osztályok közötti különbségek varianciáját a between effectek vizsgálatával tudjuk tesztelni mind a két hullámban, az eredmények szignifikáns összefüggést mutatnak. Az eredményeket a következő táblázat mutatja hullámonként:

7. táblázat: Osztályhatás magyarázó hatása

	2. hullám	3. hullám
	Együtthatók	Együtthatók
Konstans	2,11	2,127
sigma_u	0,393	0,363
sigma_e	0,75	0,75
rho	0,225***	0,189***
	R ² : within = 0,000	R ² : within = 0.000
	R ² : between = 0,079	R ² : between = 0.003

A csoportok közötti különbségek varianciáját a második hullámban 22 %-ban, a harmadik hullám esetében pedig 19%-ban magyarázza az osztálytagság. Ez az jelenti, hogy a második hullámban az egyének dohányzási döntéseinek varianciáját 18 %-ban magyarázza az osztálytagság, azaz az osztályok közötti különbség. Ez az érték bár nem túl magas, mégis azt mutatja, hogy érdemes a modelljeinket többszintűként használni, hiszen ez a hatás $p < 0,001$ szinten szignifikáns összefüggésre utal. A hullámok közötti érték csökkenése alapján elmondható, hogy csökken az osztálytagság magyarázó hatása, és így az egyéni változók varianciájának magyarázó ereje válik egyre inkább hangsúlyossá.

9. Konklúzió

A fő modelleket, és a mellette futtatott ellenőrző modelleket figyelembe véve kijelenthetjük, hogy a különböző dohányzási magatartásformákra hatással van a baráti kör nagysága és a közvetlen népszerűség adott osztályon belül. A vizsgálandó változók különböző modellekben való vizsgálatakor a kontrollváltozók nagy része változatlan hatásnagyságú (és előjelű) maradt a két hullám összehasonlításában, és az egyes modellek tesztelése során.

Minden modellben egyértelműen látszik, hogy az etnikai hovatartozásnak nincs szignifikáns hatása a dohányzási szokásokra a vizsgált mintában. Ezt több tényező is eredményezheti: a mintánkban az etnikai hovatartozásra adott válaszoknak aránya nem egyenletes, és alacsony szórású, a második hullámban 77 %, a harmadikban 83 % vallotta magát magyarnak, és a fennmaradt 23/17 % pedig a roma és magyar és roma egyszerre válaszok között oszlik meg.

Az anya iskolai végzettségével kapcsolatban ugyanazt tapasztaltuk, mint az etnikai hovatartozásnál: egyik modellben sem kaptunk szignifikáns eredményt. Bár a leíró módszerekkel látható, hogy van különbség a függő változó és az anya iskolai végzettségének felvett értékei között, azonban egyéb tényezőkre kontrollálva nincs az anya végzettségének szignifikáns hatása a dohányzási döntésekre, magatartásokra.

Ezekkel szemben viszont a nem hatása meghatározó, hiszen modelljeink többségében $p < 0,001$ szinten alátámasztja, hogy a fiúk esélye arra, hogy kipróbálják, vagy rendszeres dohányzókká váljanak a lányokhoz képest alacsonyabb. Ez megegyezik azoknak a kutatásoknak az eredményével, melyek szintén a lányok dohányzókká válásának esélyét hangsúlyozzák, és a fiúk cigarettafogyasztás mennyiségének fontosságát emelik ki (Elekes, 2009).

A nem változó mellett az alkoholfogyasztás mutatja a legerősebb pozitív kapcsolatot a dohányzási esélyekkel kapcsolatban, ez a változó is mind a két hullám, minden esetben $p < 0,001$ megbízhatósági szintű összefüggést mutat: tehát az alkoholfogyasztás pozitívan növeli a dohányzói magatartásának esélyét.

A tanuló teljesítmény hatását is fontos kiemelni, amely a második hullámban csak a rendszeres dohányzás esélyére van hatással: minél jobb tanulmányi eredménnyel rendelkezik a diák, annál kisebb az esélye, hogy rendszeresen dohányzik. A harmadik hullámban azonban a dohányzás kipróbálására is egyértelműen hatással van.

A magyar szakirodalomban az iskolatípusok közötti különbségeket nem sikerült még teljesen összefüggésbe hozni a dohányzással, a mi mintánkban azonban ezek a különbségek remekül vizsgálhatóak. Egyértelműen látszik, hogy bár a nem dohányzók és a „kipróbálók” között nincs szignifikáns különbség iskolatípus tekintetében, azonban a nem dohányzók és a rendszeresen dohányzók között igen ($p < 0,001$ minden esetben). Az eredmények szerint a gimnáziumi tanulókhoz képest a szakközépiskolai osztályokban tanulók esélye nagy, azonban a szakiskolai osztályokban tanulók esélye még nagyobb arra, hogy rendszeres dohányozzanak. Ennek értelmében érdemes lenne hasonló vizsgálatot folytatni a képzéstípus másodszintű bevonásával, azonban a mostani eredmények is jól mutatják, hogy a szakiskolások esélye a dohányzásra a gimnazistákhoz képest általánosan közel hatszorosa, a szakközépiskolásoké pedig körülbelül háromszoros.

A fő magyarázó változóinkat figyelembe véve megállapítható, hogy szignifikáns különbség inkább csak a nem dohányzók és a rendszeresen dohányzók között van, a cigaretta kipróbálására – ahogyan a kontrollváltozók többségében – nincsenek hatással. Az eredmények alátámasztják, hogy érdemes a társadalmi kapcsolatháló megközelítést alkalmazni, valamint azt, hogy a másodlagos szocializációs közegnek fontos szerepe van a dohányzási döntések meghozatalakor. A nagyobb baráti kör növeli a rendszeres dohányzás esélyét, valamint a népszerűséggel is összefüggésben áll az.

A népszerűség általunk használt közvetett és közvetlen mérőszámai között nagy eltérés tapasztalható: az első jelentősen növeli a dohányzási esélyeket, míg a közvetlen hatása elhanyagolható. Ezek alapján indokolt a tudományos diskurzusban nagyobb hangsúlyt fektetni a népszerűség és tisztelet elválasztására, azok mérésének pontosabb definiálására, hiszen jelenleg nincs egyértelmű konszenzus a kérdéssel kapcsolatban. Eredményeink alátámasztják Moody (2011) álláspontját, miszerint a népszerűség legjobb mérési formája az észlelt népszerűség osztályon belül.

A multilevel elemzés értelmében pedig megállapítható, hogy az egyéni szintű változók mellett érdemes vizsgálni különböző csoportalakító változót is, amelyekkel vizsgálni tudjuk az egyes csoportok hatását az egyénre nézve, és a csoportok közötti különbségeket, azaz az egyes egyéni tulajdonságok csoportokba ágyazott magyarázatait. Eredményeink alapján kijelenthetjük, hogy a diákok dohányzási szokásait befolyásolja az, hogy milyen osztályba jár, amely szintén nagyon sok tényezőtől függhet (pl.: osztályfőnök, tanítási módszerek, osztályon belüli motivációk, klikkek, stb.)

Jövőbeli tervek

Az számos felhasznált kutatásnak és a kapott eredményeinknek köszönhetően kutatásunk és modelljeink a rendelkezésre álló további lehetőségek és felhasználható módszerek segítségével bővíthetők.

A népszerűség árnyalatait, tehát az általunk két fő típusként emlegetett szociometriai és észlelt népszerűséget, valamint ez utóbbi két altípusát, a közvetett és közvetlen népszerűséget részletekbe menően bemutattuk és elemeztük, azonban úgy gondoljuk, hogy a közeljövőben érdemes lenne egy harmadik népszerűségi típust is megvizsgálni, a véleményvezéreket. A népszerűség fajtái közül egyik sem fed le az osztály tagjai által megnevezett véleményvezéreket. Valente és társai sok kutatót felidéztek, többek között Everett Rogers-t, Lawrence Kincaid-et, Marshall Becker-t és Cheryl Alexander-t akik tanulmányaikban kifejtették a véleményvezérek sajátosságait. Ez a státus mérhető a „*Kihez fordulsz/kinek fogadod el a tanácsát?*” vagy a „*Szerinted ki lenne képes megszervezni egy osztálykirándulást?*” típusú kérdésekkel (Valente et al., 2004).

További vizsgálatra adhat lehetőséget az elméleti háttér során már bemutatott társadalmi kapcsolatháló-elemzés UCINET program segítségével, mely osztályonként képes (az eddigiek során végzett keresztmetszeti vizsgálat folytatásaként) a baráti hálók sajátosságait kimutatni és az ehhez rendelt további változók, esetünkben a népszerűség és a dohányzás alapján árnyalni az eredményeket. A jövőbeli terveink között szerepel tehát akár képzéstípusonként vagy dohányzási szokásonként részletesen megvizsgálni egyes osztályokat.

Az adatbázisunk lehetőséget ad továbbá arra, hogy a keresztmetszeti összehasonlításnál longitudinális vizsgálatot is végezzünk. Manapság már meg lehet becsülni nagyobb kapcsolathálókat hatását is, erre alkalmas módszer a Siena (*Simulation Investigation for Empirical Network Analysis*) modellek használata. A Siena lehetővé tenné esetünkben is, hogy meg tudjuk becsülni a szelekciós hatást, mikor valaki a viselkedése alapján választ barátot, valamint a társas befolyást, mikor mások hatnak az egyén viselkedésére (Steglich et al., 2010). Továbbá vizsgálható lenne a népszerűség és a barátság kapcsolódása, melyet több hullámon elemeznénk, dinamikus változásokra összpontosítva.

A jelenlegi modelljeink erre nem adtak eddig lehetőséget.

Irodalomjegyzék

- Ary, D. V., Duncan, T. E., Biglan, A., Metzler, C. W., Noell, J. W., & Smolkowski, K. (1999). Development of adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27(2), 141–150.
- Borland, B. L., & Rudolph, J. P. (1975). Relative effects of low socio-economic status, parental smoking and poor scholastic performance on smoking among high school students. *Social Science & Medicine*, 9(1), 27–30.
- Borrell, C., Domínguez-Berjón, F., Pasarín, M. I., Ferrando, J., Rohlfs, I., & Nebot, M. (2000). Social inequalities in health related behaviors in Barcelona. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 54, 14–30.
- Christakis, N. A., & Fowler, J. A. (2008). The Collective Dynamics of Smoking in a Large Social Network. *New England Journal of Medicine*, 358(21), 2249–2258.
- Cillessen, A. H. M., & Rose, A. J. (2005). Understanding Popularity in the Peer System. *American Psychological Society*, 14(2), 102–105.
- Coleman, J. S. (2006). A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In G. Lengyel & Z. Szántó (Szerk), *Gazdaságszociológia* (o 109–130). Budapest: Aula.
- Csepeli, G. (2006). *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- De La Haye, K., Green, H. D., Kennedy, D. P., Pollard, M. S., & Tucker, J. S. (2013). Selection and Influence Mechanisms Associated with Marijuana Initiation and Use in Adolescent Friendship Networks. *Journal of Research on Adolescence*, 1–37.
- DeLay, D., Laursen, B., Kiuru, N., Nurmi, J.-E., & Salmela-Aro, K. (2013). Selecting and retaining friends on the basis of cigarette smoking similarity. *Journal of Research on Adolescence*. Elérés forrás http://www.ppsw.rug.nl/~veenstra/JRA/Network-BehaviorDynamics/DeLay_JRA2013.pdf
- Elekes, Z. (2009). *Egy változó kor változó ifjúsága. Fiatalok alkohol- és egyéb drogfogyasztása Magyarországon, ESPAD 2007*. Budapest: L'Harmattan. Elérés forrás <http://www.tarki.hu:8080/drogkutatas/tanulmanytar/elekes-zsuzsanna-egy-valtozo-kor-valtozo-ifjusaga-fiatalok-alkohol-es-egyeb-drogfogyasztasa-magyarorszagon-espad-2007>
- Elekes, Z. (2011). Azonos szerepek azonos szenvedélyek? A fiatalok egészségkárosító szokásaiban végbement változásokról. In I. Nagy & T. Pongrácz (Szerk), *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről* (o 265–282).

- Ennett, S. T., & Bauman, K. E. (1993). Peer Group Structure and Adolescent Cigarette Smoking: A Social Network Analysis. *Journal of Health and Social Behavior*, 34, 226–236.
- Godtfredsen, N. S., Holst, C., Prescott, E., Vestbo, J., & Osler, M. (2002). Smoking reduction, smoking cessation, and mortality: A 16-year follow-up of 19,732 men and women from the Copenhagen Centre for Prospective Population Studies. *American Journal of Epidemiology*, 156, 994–1001.
- Homišínová, M. (2008). *Identitás, nyelvhasználat, asszimiláció: etnikai folyamatok magyarországi kisebbségi családokban*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Kiuru, N., Burk, W. J., Laursen, B., Salmela-Aro, K., & Nurmi, J.-E. (2010). Pressure to drink but not to smoke: Disentangling selection and socialization in adolescent peer networks and peer groups. *Journal of Adolescence*, 33, 801–812.
- KSH. (2010a). Egészségfelmérés (ELEF), 2009. *Statisztikai Tükör*, 4(50), 1–7.
- KSH. (2010b). *Társadalmi Helyzetkép. Egészségi állapot, egészségügy*. Budapest: KSH. Elérés forrás http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/thk/thk10_egeszseg.pdf
- LaFontana, K. M., & Cillessen, A. H. N. (1999). Children's interpersonal perceptions as a function of sociometric and peer-perceived popularity. *The Journal of Genetic Psychology*, 160, 225–242.
- László, J. (1999). *Társas tudás, elbeszélés, identitás*. Martonvásár: Kairosz Kiadó.
- Lengyel, G., & Szántó, Z. (2006). *Gazdaságsszociológia*. Budapest: Aula Kiadó.
- Li, C., Unger, J. B., Schuster, D., Rohrbach, L. A., Howard-Pitney, B., & Norman, G. (2003). Youths' exposure to environmental tobacco smoke (ETS): Associations with health beliefs and social pressure. *Addictive Behaviors*, 28(1), 39–53.
- Mándoki, R. (1997). A serdülők családi és kortárskapcsolatai. WHO nemzetközi kutatás keretében végzett magyar vizsgálat. In A. Aszmann (Szerk), *Iskolás gyermekek egészségmagatartása 1986–1993* (o 35–44). Budapest: Anonymus.
- Martin, J. L. (2009). Formation and Stabilization of Vertical Hierarchies among Adolescents: Towards a Quantitative Ethology of Dominance among Humans. *Social Psychology Quarterly*, 72(3), 241–264.
- Mayeux, L., Sandstrom, M. J., & Cillessen, A. H. N. (2008). Is Being Popular a Risky Proposition? *Journal of Research on Adolescence*, 18(1), 49–74.
- Mercken, L., Candel, M., Willems, P., & De Vries, H. (nd). Social Influence and Selection Effects in the Context of Smoking Behavior: Changes During Early and Mid Adolescence. *Health Psychology*, 28(1), 73–82.

- Mercken, L., Snijders, T. A. B., & Candel, M. (2005). Why Dutch Adolescents Start to Smoke: Peer Influence versus Peer Selection Processes. *Psychology and Health*, 20.
- Mladovsky, P., Allin, S., Masseria, C., Hernández-Quevedo, C., McDaid, D., & Mossialos, E. (Szerk). (2009). *Health in the European Union. Trends and analysis*. UK: WHO. Elérés forrás http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/98391/E93348.pdf
- Moody, J., Brynildsen, W. D., Osgood, D. W., Feinberg, M. E., & Gest, S. (2011). Popularity trajectories and substance use in early adolescence. *Social Networks*, 33, 101–112.
- Morello, P., Duggan, A., Adger, H. J., Anthony, J. C., & Joffe, A. (2001). Tobacco use among high school students in Buenos Aires, Argentina. *American Journal of Public Health*, 91(2), 219–224.
- Olaszy, A. M. (2001). Fiatalokért a dohányzás ellen: oktatási programok és magatartásterápia. *Egészségnevelés*, 42(1), 1–2.
- Paksi, B., & Elekes, Z. (2005). *Az egri 8-10 évfolyamos diákok alkohol- és drogfogyasztása, valamint dohányzása (ESPAD)*. Eger.
- Pearson, M., Steglich, C., & Snijders, T. A. B. (2006). Homophily and assimilation among sport-active adolescent substance users. *Connections*, 27(1), 47–63.
- Pikó, B. (1997). A rizikómagatartás és a társas támogatottság egyes összefüggéseinek vizsgálata. *Egészségnevelés*, 38, 8–13.
- Pikó, B. (2000a). Perceived social support from parents and peers: Which is the stronger predictor of adolescent substance use? *Substance Use and Misuse*, 35, 617–630.
- Pikó, B. (2000b). Dohányzás serdülő- és ifjúkorban: az attitűdöktől a magatartásig. *Szenvedélybetegségek*, 8(3), 206–214.
- Pikó, B. (2001). Smoking in adolescence: Do attitudes matter? *Addictive Behaviors*, 26, 201–217.
- Pikó, B. (2004a). Csoporthatások a serdülők identitás-formálódásában, kapcsolati struktúrájában és egészségmagatartásában. *Pszichoterápia*, 13, 16–22.
- Pikó, B. (2004b). Unalom vagy stresszoldás? Serdülők dohányzással és alkoholfogyasztással kapcsolatos motivációinak vizsgálata. *Addiktológia*, 3(2), 191–202.
- Rabe-Hesketh, S., & Skrondal, A. (2008). *Multilevel and Longitudinal Modeling Using Stata*. College Station, Texas: Stata.
- Rodé, M. (2004). A dohányzás problémája. *Lege Artis Medicinæ*, 14(3), 181–186.
- Rodkin, P. C., Farmer, T. W., Pearl, R., & Acker, R. V. (2000). Heterogeneity of Popular Boys: Antisocial and Prosocial Configurations. *Developmental Psychology*, 36(1), 14–24.

- Simons-Morton, B., & Chen, R. (2005). Time Relationships between Early Adolescent and Peer Substance Use. *Addictive Behaviors*, 31(7), 1211–1223.
- Skultéti, D., & Pikó, B. (2006). Szocioökonómiai és társas hatások szerepe a serdülők dohányzásában. *Addiktológia*, 5(1-2), 59–77.
- Steglich, C., Sinclair, P., Holliday, J., & Moore, L. (2012). Actor-based analysis of peer influence in A Stop Smoking In Schools Trial (ASSIST). *Social Networks*, 34, 359–369.
- Steglich, C., Snijders, T. A. B., & Pearson, M. (2010). Dynamic Networks and Behavior: Separating Selection from Influence. *Sociological Methodology*, 40(1), 329–393.
- Tyas, S. L., & Pederson, L. L. (1998). Psychological factors related to adolescent smoking: a critical review of literature. *Tobacco Control*, 7, 409–420.
- Urbán, M., & Marián, B. (2003). A dohányzás szocioökonómiai prediktorainak és a stressz hatásának vizsgálata magyar reprezentatív mintában. *Addiktológia*, 2(2), 164–177.
- Valente, T. W., Unger, J. B., & Johnson, A. C. (2004). Do popular students smoke? The association between popularity and smoking among middle school students. *Journal of Adolescent Health*, 37, 323–329.
- Zsíros, E. (2011). Kortárskapcsolatok. In *Serdülőkorú fiatalok egészsége és életmódja 2010* (113–119). Gyula: Dürer Nyomda. Elérés forrás http://www.ogyei.hu/anyagok/HBSC_2010.pdf

Melléklet

8. táblázat: A teljes adatbázis jellemzése

Általános jellemzők	2. hullám		3. hullám	
	Elemzés (N)	Valós Százalék (%)	Elemzés (N)	Valós Százalék (%)
Teljes minta (N)	1378		1154	
Iskolák száma	7		7	
Osztályok száma	43		41	
Átlagos osztálylétszám	32		28	
Jelenlévő diákok	1147	83,2	1015	88,0
Magántanulók	27	2,0	16	1,4
Dohányzás				
Soha nem dohányzott	320	28,5	280	27,9
Nem dohányzik, de próbálta	365	32,5	321	32,0
Jelenleg dohányzik	439	39,1	401	40,0
Nem				
Fiúk	449	39,3	387	38,5
Lányok	694	60,7	619	61,5
Etnikai hovatartozás				
Magyar	816	75,7	808	81,6
Roma	131	12,2	80	8,1
Roma és magyar	131	12,2	102	10,3
Egyéb szerhasználat				
Alkohol	694	61,8	647	64,6
Drog	32	2,9	29	2,9
Társadalmi-gazdasági státus				
<i>Képzéstípus</i>				
Szakiskola	520	37,8	369	32,0
Szakközépiskola	374	27,2	316	27,4
Gimnázium	483	35,1	469	40,6
<i>Apa iskolai végzettsége</i>				
Alapfokú végzettség	671	64,5	464	47,5
Középfokú végzettség	216	20,7	283	29,0
Felsőfokú végzettség	154	14,8	230	23,5
<i>Anyai iskolai végzettsége</i>				
Alapfokú végzettség	583	53,8	560	59,7
Középfokú végzettség	262	24,2	219	23,3
Felsőfokú végzettség	239	22,0	159	17,0
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
<i>Tanulmányi eredmény</i>	3,949083924	0,8	4,05	0,8

9. táblázat: A minta jellemzése

	2. hullám		3. hullám	
Általános jellemzők	Elemzés (N)	Valós Százalék (%)	Elemzés (N)	Valós Százalék (%)
Teljes minta (N)	1234		1052	
Iskolák száma	7		7	
Osztályok száma	39		37	
Átlagos osztálylétszám	32		28	
Jelenlévő diákok	1052	85,2	929	88,3
Magántanulók	20	1,6	16	1,5
Dohányzás				
Soha nem dohányzott	292	28,3	253	27,6
Nem dohányzik, de próbálta	335	32,4	294	32,1
Jelenleg dohányzik	406	39,3	370	40,3
Nem				
Fiúk	406	38,7	352	38,3
Lányok	643	61,3	568	61,7
Etnikai hovatartozás				
Magyar	766	77,2	757	83,5
Roma	105	10,6	61	6,7
Roma és magyar	121	12,2	89	9,8
Egyéb szerhasználat				
Alkohol	648	62,7	600	65,5
Drog	29		24	2,6
Társadalmi-gazdasági státusz				
<i>Képzéstípus</i>				
Szakiskola	412	33,4	299	28,4
Szakközépiskola	374	30,3	316	30,0
Gimnázium	448	36,3	437	41,5
<i>Apa iskolai végzettsége</i>				
Alapfokú végzettség	605	63,2	501	58,5
Középfokú végzettség	202	21,1	200	23,3
Felsőfokú végzettség	150	15,7	156	18,2
<i>Anyai iskolai végzettsége</i>				
Alapfokú végzettség	521	52,0	407	45,5
Középfokú végzettség	245	24,5	266	29,8
Felsőfokú végzettség	235	23,5	221	24,7
	Átlag	Szórás	Átlag	Szórás
<i>Tanulmányi eredmény</i>	4,0	0,8	4,1	0,8

10. táblázat: A főbb modelljeink eredményei (2. hullám)

Referencia:	Modell 1		Modell 2		Modell 2/a		Modell 2/b		Modell 3		Modell 3/a		Modell 3/b	
Nem dohányzik	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3
Nem	-0,545**	-0,898***	-0,5266**	-0,874***	-0,560**	-0,919***	-0,577**	-0,924***	-0,499**	-0,820***	-0,563**	-0,917***	-0,575**	-0,910***
	0,580	0,407	0,591	0,417	0,571	0,399	0,561	0,397	0,607	0,440	0,569	0,399	0,562	0,402
Etnikai helyzet: roma	-0,558	0,122	-0,683	0,010	-0,523	0,159	-0,761	-0,061	-0,694	-0,019	-0,538	0,153	-0,762	-0,063
	0,573	1,129	0,505	1,010	0,593	1,172	0,467	0,941	0,500	0,981	0,584	1,165	0,467	0,939
Etnikai helyzet: magyar és roma	0,019	0,301	-0,092	0,261	0,062	0,354	-0,158	0,189	-0,110	0,247	0,033	0,315	-0,160	0,178
	1,019	1,352	0,912	1,298	1,063	1,425	0,854	1,208	0,896	1,281	1,033	1,370	0,852	1,194
Tanuló teljesítménye	-0,181	-0,578***	-0,167	-0,539***	-0,170	-0,548***	-0,185	-0,560***	-0,164	-0,562***	-0,161	-0,550***	-0,185	-0,567***
	0,834	0,561	0,846	0,583	0,844	0,578	0,831	0,571	0,849	0,570	0,851	0,577	0,831	0,567
Anyja középfokú végzettségű	-0,226	-0,446	-0,247	-0,446	-0,176	-0,387	-0,329	-0,522	-0,281	-0,491	-0,210	-0,408	-0,338	-0,539
	0,798	0,640	0,781	0,641	0,839	0,679	0,720	0,593	0,755	0,612	0,811	0,665	0,713	0,583
Anyja felsőfokú végzettségű	-0,293	-0,213	-0,338	-0,253	-0,258	-0,171	-0,462	-0,366	-0,358	-0,269	-0,270	-0,189	-0,468	-0,372
	0,746	0,809	0,713	0,776	0,773	0,843	0,630	0,693	0,699	0,764	0,763	0,828	0,626	0,689
Alkohol-fogyasztás	0,747***	2,405***	0,779***	2,378***	0,764***	2,4253***	0,708***	2,319***	0,766***	2,375***	0,737***	2,391***	0,695***	2,304***
	2,112	11,080	2,180	10,793	2,147	11,306	2,031	10,171	2,152	10,753	2,092	10,933	2,004	10,017
Képzéstípus: szakközépiskola	0,377	1,732***	0,281	1,620***	0,310	1,651***	0,348	1,689***	0,333	1,703***	0,354	1,691***	0,371	1,740***
	1,457	5,654	1,325	5,057	1,364	5,213	1,416	5,415	1,395	5,495	1,424	5,427	1,449	5,698
Képzéstípus: szakiskola	0,571	2,014***	0,505	1,901***	0,492	1,904***	0,607	2,004***	0,587	2,046***	0,567	2,006***	0,639	2,085***
	1,770	7,495	1,657	6,697	1,636	6,719	1,835	7,421	1,798	7,738	1,762	7,434	1,895	8,049
Baráti körök hatása	1,802	2,694*							1,274	1,683	2,041	3,084*	0,363	1,602
	6,063	14,794							3,573	5,383	7,701	21,854	1,437	4,961
Észlelt népszerűség			0,411	0,324					-0,180	-1,096				
			1,508	1,383					0,835	0,334				
Közvetlen népszerűség					-0,345	-0,564					-1,854	-4,054		
					0,708	0,569					0,157	0,017		
Közvetett népszerűség							3,666***	3,578**					4,179**	3,929*
							39,111	35,820					65,320	50,871
Inter1									2,767	6,630*				
									15,917	758,088				
Inter2											0,691	2,200		
											1,995	9,029		
Inter3													-1,516	-1,970
													0,220	0,139
Osztály hatása	0,430***		0,377**		0,362**		0,393**		0,437***		0,410**		0,407**	
	1,538		1,458		1,437		1,482		1,549		1,507		1,504	
Konstans	0,492	-0,041	0,701	0,281	0,755	0,316	0,635	0,210	0,479	0,051	0,468	-0,036	0,560	-0,044
	1,636	0,960	2,016	1,324	2,128	1,371	1,887	1,233	1,614	1,053	1,597	0,965	1,751	0,957

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

11. táblázat: A főbb modelljeink eredményei (3. hullám)

Referencia: Nem dohányzik	Modell 1		Modell 2		Modell 2/a		Modell 2/b		Modell 3		Modell 3/a		Modell 3/b	
	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3	2	3
Nem	-0,478*	-0,719**	-0,427*	-0,671**	-0,439*	-0,683**	-0,524*	-0,756***	-0,476*	-0,716**	-0,533**	-0,771***	-0,486*	-0,745***
	0,619	0,487	0,652	0,511	0,644	0,505	0,592	0,469	0,621	0,489	0,586	0,462	0,615	0,475
Etnikai helyzet: roma	-0,049	0,250	-0,067	0,235	-0,011	0,317	-0,027	0,273	-0,109	0,203	0,000	0,291	-0,048	0,293
	0,952	1,284	0,935	1,265	0,989	1,373	0,973	1,314	0,896	1,226	1,000	1,338	0,953	1,341
Etnikai helyzet: magyar és roma	0,634	0,571	0,627	0,567	0,670	0,619	0,592	0,540	0,594	0,551	0,594	0,538	0,647	0,581
	1,885	1,771	1,873	1,763	1,954	1,857	1,807	1,716	1,813	1,735	1,812	1,713	1,910	1,788
Tanuló teljesítménye	-0,554***	-0,560***	-0,556***	-0,561***	-0,530**	-0,515**	-0,582***	-0,580***	-0,575***	-0,580***	-0,597***	-0,593***	-0,537**	-0,530**
	0,574	0,571	0,573	0,570	0,588	0,598	0,559	0,559	0,563	0,560	0,550	0,552	0,584	0,589
Anyja középfokú végzettségű	0,111	-0,172	0,101	-0,180	0,146	-0,123	0,003	-0,260	0,077	-0,207	0,001	-0,264	0,120	-0,1640
	1,117	0,841	1,107	0,835	1,158	0,884	1,003	0,771	1,081	0,813	1,001	0,768	1,127	0,849
Anyja felsőfokú végzettségű	0,062	-0,148	0,031	-0,173	0,084	-0,126	0,152	-0,331	0,031	-0,180	-0,154	-0,332	0,064	-0,143
	1,064	0,862	1,032	0,841	1,088	0,881	1,165	0,718	1,032	0,835	0,857	0,717	1,067	0,866
Alkohol-fogyasztás	0,761***	2,454***	0,792***	2,485***	0,799***	2,501***	0,727***	2,428***	0,774***	2,466***	0,726***	2,424***	0,765***	2,486***
	2,141	11,645	2,208	12,008	2,225	12,200	2,070	11,346	2,169	11,778	2,067	11,293	2,150	12,022
Képzéstípus: szakközépiskola	0,219	1,289***	0,175	1,251***	0,196	1,249***	0,212	1,282***	0,2196	1,287***	0,2162	1,284***	0,2067	1,224***
	1,245	3,632	1,191	3,496	1,216	3,489	1,236	3,606	1,246	3,624	1,241	3,614	1,230	3,403
Képzéstípus: szakiskola	0,246	1,892***	0,194	1,842***	0,216	1,845***	0,271	1,912***	0,2447	1,889***	0,2844	1,922***	0,2320	1,830***
	1,279	6,636	1,214	6,312	1,241	6,329	1,311	6,770	1,277	6,615	1,329	6,839	1,261	6,238
Baráti körök hatása	1,680	1,663							2,185	1,655	0,180	0,377	1,917	1,945
	5,367	5,273							8,899	5,235	1,198	1,459	6,803	6,994
Észlelt népszerűség			0,463	0,426					1,320*	0,694				
			1,589	1,531					3,744	2,003				
Közvetlen népszerűség					-0,024	-1,612					-1,473	-5,265*		
					0,975	0,199					0,229	0,005		
Közvetett népszerűség							4,234***	3,859***					4,926***	4,295**
							69,048	47,461					137,868	73,347
Inter1									-4,458	-1,609				
									0,012	0,200				
Inter2											0,721	3,505		
											2,058	33,311		
Inter3													-2,349	-1,719
													0,095	0,179
Osztály hatása	0,348*		0,355**		0,332*		0,304*		0,384**		0,303*		0,353*	
	1,416		1,427		1,395		1,355		1,469		1,354		1,423	
Konstans	0,492	-0,040	0,701	0,280	0,755	0,315	0,634	0,209	1,810*	0,269	2,055**	0,384	1,810*	0,274
	1,636	0,960	2,016	1,324	2,128	1,371	1,887	1,233	6,110	1,309	7,814	1,468	6,112	1,315

* p<0,05; ** p<0,01; *** p<0,001

2. hullám kérdőíve

1. ✗ **Add meg a saját azonosítódát!**
2. ✗ **Mikor születted?** Év: 19..... Hónap (pl.: ha májusi vagy, akkor 05) ✗ :.....
3. ○ **Nemed?**
 1. Fiú.
 2. Lány.
4. ✗ **Mi az irányítószámod? Ha nem tudod, kérünk add meg, hogy melyik településen laksz!**
5. ○ **Mi édesapád (nevelőapád) legmagasabb iskolai végzettsége?**
 1. 8 általánosnál kevesebb
 2. 8 általános.
 3. Szakmunkásképző.
 4. Gimnázium.
 5. Szakközépiskola, technikum.
 6. Főiskola.
 7. Egyetem.
 8. Nem tudom.
 9. Nem tudok róla, vagy nem él.
6. ○ **Mi édesanyád (nevelőanyád) legmagasabb iskolai végzettsége?**
 1. 8 általánosnál kevesebb.
 2. 8 általános.
 3. Szakmunkásképző.
 4. Gimnázium.
 5. Szakközépiskola, technikum.
 6. Főiskola.
 7. Egyetem.
 8. Nem tudom.
 9. Nem tudok róla, vagy nem él.
7. ✗ **Kérünk, add meg, hogy a következő tárgyakból hány darab van otthon a családnak?**
 1. Színes televízió: ✗ db
 2. Mosógép: ✗ db
 3. Vitorlás vagy motoros jacht: ✗ db
 4. Számítógép: ✗ db
 5. Plazma tv: ✗ db
 6. Jakuzzi vagy szauna: ✗ db
 7. Mosogatógép: ✗ db
 8. Saját gépkocsi: ✗ db
 9. Mobiltelefon: ✗ db
8. ○ **Kérünk, karikázd be azokat a dolgokat, amik otthon a Te rendelkezésedre állnak. Több választ is megjelölhetsz.**
 1. Íróasztal.
 2. Saját szoba.
 3. Nyugodt környezet, ahol lehet tanulni.
 4. Számítógép, amit használhatsz iskolai munkára.
 5. Oktatási célú számítógépes programok (pl.: Excel, Word).
 6. Internet hozzáférés.
 7. Saját számológép.
 8. Szépirodalmi alkotások.
 9. Könyvek, amik segítik az iskolai felkészüléset.
9. ○ **Kérünk, karikázd be, hogy hány könyvetek van otthon. Egy egyméteres könyvespolcon nagyjából 30 könyv fér el. Kérünk, hogy a magazinokat és az újságokat ne számold bele!**
 1. 0 – 10 könyv.
 2. 11 – 25 könyv.
 3. 26 – 100 könyv.

4. 101 – 200 könyv.
5. 201 – 500 könyv
6. Több mint 500 könyv.

10. ✗ Az első oszlopban állításokat olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk tegyél x-et azokba a cellákba, amelyek tartalmát igaznak érzed. Például, ha a második oszlopban lévő név olyan osztálytársadat jelöli, akivel együtt jársz haza, akkor jelöld meg x-szel a 2. sorban.

Szoktam mellette ülni

Együtt járok vele haza.

Együtt járok vele különóra, szakkörre, edzésre

Együtt töltjük a szabadidőnk egy részét .

Együtt tanulunk.

Járok vele

Jártam vele

11. ○ Kérjük, mondd meg, hogy mennyire utálsz vagy kedveled az egyes osztálytársaidat. Jelöld -2-vel, ha utálsz, -1-gyel, ha nem kedveled, 0-val, ha közömbös számodra, 1-el ha kedveled vagy 2-vel, ha jó barátodnak tartod. Minden sorban karikázd be a megfelelő számot!

12. ○ Egyes diákoknak fontos a tanulás, másoknak kevésbé. Rád melyik tanulással kapcsolatos állítás igaz leginkább?

1. Akkor vagyok elégedett magammal, ha jó jegyeket kapok.
2. Zavar, ha jó jegyeket kapok.
3. A jegyeim egyáltalán nem befolyásolják, hogy elégedett vagyok-e magammal.

13. ○ Minden osztályban különbözőképpen fogadják el a „jó tanulókat” és a „rossz tanulókat”. A Te osztályodra szerinted melyik állítás igaz leginkább?

1. Akkor fogadnak el valakit, ha jó jegyeket kap.
2. Akkor fogadnak el valakit, ha nem kap túlságosan jó jegyeket.
3. Nem foglalkoznak azzal, hogy ki milyen jegyeket kap.

14. ○ Szoktál-e / szoktad-e...

1. segíteni valakinek megírni a leckéjét?	1. rendszeresen	2. előfordult már	3. nem, soha
2. lemásolni másról a házit?	1. rendszeresen	2. előfordult már	3. nem, soha
3. hagyni, hogy lemásolják a háziadat	1. rendszeresen	2. előfordult már	3. nem, soha
4. megmondani a tanárnak, ha valaki csalt (dolgozatkor, feleléskor)?	1. rendszeresen	2. előfordult már	3. nem, soha
5. beszólni a tanárnak?	1. rendszeresen	2. előfordult már	3. nem, soha
6. puskázni dolgozatkor?	1. rendszeresen	2. előfordult már	3. nem, soha
7. sügni, ha valaki felel?	1. rendszeresen	2. előfordult már	3. nem, soha

15. ✗ Mennyit tanulsz a különböző tárgyakból egy fontosabb dolgotra? Kérünk, órában válaszolj.

1. Matematika. ✗..... órát
2. Magyar irodalom. ✗..... órát
3. Magyar nyelv. ✗..... órát
4. Történelem. ✗..... órát
5. Idegen nyelv I. ✗..... órát

16. ✗ Milyen osztályzattal lennél elégedett az egyes tárgyakból az évvégi bizonyítványodban?

1. Matematika. ✗.....
2. Magyar irodalom. ✗.....
3. Magyar nyelv. ✗.....
4. Történelem. ✗.....
5. Idegen nyelv I. ✗.....

17. ○ Elégedettek a szüleid a mostani tanulmányi eredményeddel?

1. Igen.
2. Nem.
3. Részben.
4. Nem tudom.

18.○ Kérünk, jelöld be azt a válaszlehetőséget, amelyiket leginkább igaznak érzed magadra. Ha nem volna kötelező iskolába járni, és teljesen rajtad múlna, ...

1. maradnál az iskolában az érettségiig/szakképesítőig.
2. elhagynád az iskolát érettségi/szakképesítő előtt.
3. nem tudod, miként döntenék.

19.○ Szoktál-e lógni az iskolából?

1. Nem, soha.
2. Már előfordult, de csak ritkán.
3. Igen, sokszor.

20.○ Kérünk egytől ötig terjedő skálán jelöld az egyes tanáraiddal való kapcsolatod. Jelöld az első oszlopban, hogy te mennyire kedveled a tanárod és a másodikban, hogy szerinted ő mennyire kedvel téged. Ha ugyanaz a tanárod több felsorolt tárgyat is tanít, akkor kérünk értékeld ugyanúgy! (A skála az iskolai osztályzatoknak megfelelően működik: 1: ki nem állhatom, ... 5: nagyon jóban vagyunk).

Matematika

Magyar irodalom

Magyar nyelv

Történelem

Idegen nyelv I.

Idegen nyelv II.

Osztályfőnök

Szaktárgy

21.✗ Az első oszlopban állításokat olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk, tegyél x-et azokba a cellákba, amelyek tartalmát igaznak érzed. Például, ha az első oszlopban lévő név olyan osztálytársadat jelöli, akit viccesnek tartasz, akkor jelöld meg x-szel az első sort. Magadat is jelölheted.

Vicces, humoros, Verekedős, Stréber, Pletykás, Jószívű, Okos, értelmes, Nyalizós, Beképzelt, Visszahúzódo, Zárkózott, Roma/cigány származású

22.✗ Az első oszlopban állításokat olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk, tegyél x-et azokba a cellákba, amelyek tartalmát igaznak érzed. Például, ha az első oszlopban lévő név olyan osztálytársadat jelöli, akire felnézel, akkor jelöld meg x-szel! Magadat is jelölheted

Felnézek rá.

Lenézem.

Csinos lánynak, jóképű fiúnak tartom.

Szívesen járnék vele.

Ellent mer mondani az osztályfőnöknek.

Sok pénze van.

Ő mondja meg, mit csináljunk iskola után.

Megvédi a gyengéket.

Ha lenne egy titkom, el merném neki mondani.

Vitás kérdésben igazságot tudna tenni.

Jól meg tudná szervezni az osztálykirándulást.

Ha segítség kellene, számíthatnék rá.

23.✗ Az első oszlopban állításokat olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk, tegyél x-et azokba a cellákba, amelyek tartalmát igaznak érzed. Például, ha az első oszlopban lévő név olyan osztálytársadat jelöli, akire szerinted sokan felnéznek az osztályból, akkor jelöld meg x-szel! Magadat is jelölheted.

Sokan nagyra tartják.

Sokan lenézik.

Sokan lenézik, pedig nem érdemli meg.

Sokan nagyra tartják, pedig nem érdemli meg.

24.✗ Kérünk, értékeld az alábbi állításokat, hogy mennyire tartod őket igaznak magadra. Jelöld 1-gyel, ha egyáltalán nem tartod igaznak magadra, és 7-tel, ha teljesen igaznak tartod.

1. A külvilág felé forduló, lelkesedő.	1	2	3	4	5	6	7
2. Kritikus, kötözködő.	1	2	3	4	5	6	7
3. Megbízható, rendezett.	1	2	3	4	5	6	7

4. Türelmetlen, könnyen ideges leszek.	1	2	3	4	5	6	7
5. Nyitott az új élményekre, elvont gondolkodású.	1	2	3	4	5	6	7
6. Visszahúzó, csendes.	1	2	3	4	5	6	7
7. Megértő, melegszívű.	1	2	3	4	5	6	7
8. Szétszórt, nemtörődő.	1	2	3	4	5	6	7
9. Nyugodt, kiegyensúlyozott.	1	2	3	4	5	6	7
10. Szereti a megszokott dolgokat, nem kreatív.	1	2	3	4	5	6	7

25.○ Mit gondolsz testileg mennyire vagy érett a többi lányhoz/fiúhoz képest? Kérünk, a magaddal azonos neműekhez képest válaszolj!

1. Jóval fiatalabbnak nézek ki, mint a többiek.
2. Valamivel fiatalabbnak nézek ki, mint a többiek.
3. Úgy nézek ki, mint a többiek.
4. Valamivel idősebbnek nézek ki, mint a többiek.
5. Jóval idősebbnek nézek ki, mint a többiek.

26.○ Kérünk, jelöld meg az alábbi állítások közül, melyek igazak rád! Több választ is megjelölhetsz.

1. Legalább hetente szoktam diszkóba, koncertre járni.
2. Legalább hetente szoktam sportolni.
3. Legalább hetente szoktam kocsmába járni.
4. Majdnem minden házibuliban ott vagyok.

27.○ Milyen tanórán kívüli elfoglaltságaid vannak?

1. Edzés.
2. Szakkör.
3. Zeneiskola.
4. Nyelviskola.
5. Hittan.
6. Egyéb, és pedig:

28.○ Vannak fiatalok, akik már kipróbálták a cigarettát. Kérünk, mondd meg, hogy Te szoktál-e dohányozni?

1. Nem, soha.
2. Nem, de már kipróbáltam.
3. Igen, de csak társaságban.
4. Igen, rendszeresen.

29.○ Vannak fiatalok, akik már kipróbálták az alkoholt. Kérünk, mondd meg, hogy Te fogyasztasz-e alkoholt?

1. Nem, soha.
2. Nem, de már kipróbáltam.
3. Igen, de csak néha.
4. Igen, hetente legalább egyszer.

30.○ Vannak fiatalok, akik már kipróbáltak valamilyen kábítószerrel. Kérünk, mondd meg, hogy Te szoktál-e kábítószerrel fogyasztani?

1. Nem, soha.
2. Nem, de már kipróbáltam.
3. Igen, de csak társaságban.
4. Igen, rendszeresen.

31.○ Vannak, akik magyarnak tartják magukat, vannak, akik valamelyik nemzetiség, etnikai csoport tagjai. Te melyik csoportba tartozónak érzed magad?

1. Magyar.
 2. Roma /cigány.
 3. Roma /cigány is és magyar is egyszerre.
- Egyéb, és pedig: ✍ ...

32.✍ Az első oszlopban kérdéseket olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk, a kérdésnek megfelelően tegyél x-et a megfelelő cellákba.

- Te kit vertél meg eddig?
Teéd ki vert meg eddig?
Kiről szoktál rossz dolgokat mesélni a barátaidnak?
Rólad ki szokott rossz dolgokat mesélni?
Te kiket szoktál csúfolni?
Teéd ki szokott csúfolni?
Te kit hoztál már szándékosan megalázó helyzetbe?

Téged ki hozott már megalázó helyzetbe?

33. ☐ Most jársz valakivel?

1. Igen.
2. Nem.

34. ☒ Hány emberrel jártál már életedben? Kérünk, válassz az alábbi kategóriák közül!

1. Még nem jártam senkivel
2. 1 emberrel.
3. 2 emberrel.
4. 3 emberrel.
5. 4 emberrel.
6. 5 emberrel.
7. 6-10 emberrel.
8. 10-nél több emberrel.

35. ☒ Jártál-e már valakivel a mostani középiskolai évfolyamodról? Kérjük, add meg a nevét, és azt, hogy melyik osztályba jár!

Mi a neve?	Karikázd be, hogy melyik osztályba jár!
1.	9a 9b 9c 9d
2.	9a 9b 9c 9d
3.	9a 9b 9c 9d
4.	9a 9b 9c 9d
5.	9a 9b 9c 9d

3. Hullám kérdőíve

1. ☐ Add meg a saját azonosítódát!
2. ☐ Mikor születted? Év: 19..... Hónap (pl.: ha májusi vagy, akkor 05) ☐ :.....
3. ☐ Nemed?
 1. Fiú.
 2. Lány.
4. ☐ Kérünk, jelöld be, hogy az alábbi személyek közül kikkel élsz otthon.
 1. Vér szerinti anya.
 2. Vér szerinti apa.
 3. Nevelőanya.
 4. Nevelőapa.
 5. Testvér.
 6. Nagyszülők.
 7. Egyéb rokon.
 8. Intézetben, gyermekotthonban élek.
5. ☐ Mi édesapád (nevelőapád) legmagasabb iskolai végzettsége?
 1. 8 általánosnál kevesebb
 2. 8 általános.
 3. Szakmunkásképző.
 4. Gimnázium.
 5. Szakközépiskola, technikum.
 6. Főiskola.
 7. Egyetem.
 8. Nem tudom.
 9. Nem tudok róla, vagy nem él.
6. ☐ Mi édesanyád (nevelőanyád) legmagasabb iskolai végzettsége?
 1. 8 általánosnál kevesebb.
 2. 8 általános.
 3. Szakmunkásképző.
 4. Gimnázium.
 5. Szakközépiskola, technikum.
 6. Főiskola.
 7. Egyetem.
 8. Nem tudom.
 9. Nem tudok róla, vagy nem él.
7. ☐ Mit gondolsz, melyik állítás jellemzi legjobban a családot anyagi helyzetét?
 1. Sokkal jobb anyagi helyzetben vagyunk, mint az osztálytársaim.
 2. Valamivel jobban élünk, mint az osztálytársaim átlagosan.
 3. Hasonlóan élünk, mint az osztálytársaim többsége.
 4. Valamivel szegényebbek vagyunk, mint az osztálytársaim átlagosan.
 5. Jelentősen szegényebbek vagyunk, mint az osztálytársaim.
8. ☐ Volt-e édesapád (nevelőapád) legalább három hónapig munka nélkül az előző tanévben (tehát 2011 szeptembere óta)?
 1. Igen.
 2. Nem.
 3. Nem tudom.
9. ☐ Volt-e édesanyád (nevelőanyád) legalább három hónapig munka nélkül az előző tanévben (2011 szeptembere óta)?
 1. Igen.
 2. Nem.
 3. Nem tudom.
10. ☐ Kérünk, add meg, hogy a következő tárgyakból hány darab van otthon a családotnak? -
 1. Színes televízió: ☐ db
 2. Mosógép: ☐ db
 3. Vitorlás vagy motoros jacht: ☐ db

4. Számítógép: ☐ db
5. Plazma tv: ☐ db
6. Jakuzzi vagy sauna: ☐ db
7. Mosogatógép: ☐ db
8. Saját gépkocsi: ☐ db
9. Mobiltelefon: ☐ db
11. ☐ A lakásokban hány...
1. ... lakószoba van? ☐ db.
2. ... konyha van? ☐ db.
3. ... fürdőszoba van? ☐ db.
4. ... vízöblítéses WC van? ☐ db.
12. ☐ Kérünk, karikázd be azokat a dolgokat, amik otthon a Te rendelkezésedre állnak. Több választ is megjelölhetsz.
1. Íróasztal.
2. Saját szoba.
3. Nyugodt környezet, ahol lehet tanulni.
4. Számítógép, amit használhatsz iskolai munkára.
5. Oktatási célú számítógépes programok (pl.: Excel, Word).
6. Internet hozzáférés.
7. Saját számológép.
8. Szépirodalmi alkotások.
9. Könyvek, amik segítik az iskolai felkészüléset.
13. ☐ Kérünk, karikázd be, hogy hány könyvetek van otthon. Egy egyméteres könyvespolcon nagyjából 30 könyv fér el. Kérünk, hogy a magazinokat és az újságokat ne számold bele!
1. 0 – 10 könyv.
2. 11 – 25 könyv.
3. 26 – 100 könyv.
4. 101 – 200 könyv.
5. 201 – 500 könyv
6. Több mint 500 könyv.
14. ☐ Vannak, akik magyarnak tartják magukat, vannak, akik valamelyik nemzetiség, etnikai csoport tagjai. Te melyik csoportba tartozónak érzed magad?
1. Magyar.
2. Roma /cigány.
3. Roma /cigány is és magyar is egyszerre.
4. Egyéb, éspedig: ☐
15. ☐ Ha román/cigánynak (is) tartod magad, kérünk, add meg, hogy melyik csoportba tartozónak érzed magad.
1. Oláh.
2. Beás.
3. Romungro.
4. Más roma/cigány csoportba: ☐
16. Az első oszlopban állításokat olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk tegyél x-et azokba a cellákba, amelyek tartalmát igaznak érzed. Például, ha a második oszlopban lévő név olyan osztálytársadat jelöli, akivel együtt jársz haza, akkor jelöld meg X-szel a 2. sorban.
Szoktam mellette ülni órán.
Együtt járok vele haza.
Együtt járok vele különórára, szakkörre, edzésre.
Együtt töltjük a szabadidőnk egy részét .
Együtt tanulunk.
Járok vele.
Jártam vele.
17. ☐ Az alábbi táblázatban felsorolt tulajdonságoknak köze lehet ahhoz, hogy valaki népszerű vagy népszerűtlen lesz-e az osztályában. Szerinted a ti osztályotokban egy diák népszerűbb vagy népszerűtlenebb lesz az egyes tulajdonságoktól? Ha népszerűbb, akkor karikázd be az adott tulajdonság melletti "+" jelet, ha népszerűtlenebb, akkor a "-" jelet. Ha egy tulajdonság

szerinted nem számít a népszerűségben, akkor karikázd be a mellette lévő nullát ("0").

1 Vicces, humoros.	+	0	-		
2 Verekedős.	+	0	-		
3 Stréber.	+	0	-		
4 Pletykás.	+	0	-		
5 Megosztja másokkal a dolgait.	+		0	-	
6 Okos, értelmes.	+	0	-		
7 Jó tanuló.	+	0	-		
8 Nyalizós.	+	0	-		
9 Beképzelt.	+	0	-		
10 Pikkkelnek rá a tanárok.	+	0	-		
11 Sok ellensége van.	+	0	-		
12 Csinos lánynak, jóképű fiúnak tartják.	+		0	-	
13 Tud titkot tartani.	+	0	-		
14 Vitás kérdésekben igazságot tudna tenni.	+		0	-	
15 Sok barátja van/sok osztálytárrsal jóban van.	+		0	-	
16 Népszerű emberekkel barátkozik.	+		0	-	

18. ☐ Kérjük, mondd meg, hogy mennyire utálsz vagy kedveled az egyes osztálytársaidat. Jelöld -2-vel, ha utálsz, -1-gyel, ha nem kedveled, 0-val, ha közömbös számodra, 1-el ha kedveled vagy 2-vel, ha jó barátodnak tartod. Minden sorban karikázd be a megfelelő számot!

-2: utálsz -1: nem kedvelem 0: közömbös 1: kedvelem 2: jó barátom

19. ☐ Az első oszlopban állításokat olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk, tegyél x-et azokba a cellákba, amelyek tartalmát igaznak érzed. Például, ha az első oszlopban lévő név olyan osztálytársadat jelöli, akit viccesnek tartasz, akkor jelöld meg x-szel az első sort. Magadat is jelölheted.

Vicces, humoros.
Verekedős.
Stréber.
Pletykás.
Jószívű.
Okos, értelmes.
Nyalizós.
Roma/cigány származású.
Népszerű.

20. ☐ Az első oszlopban állításokat olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk, tegyél x-et azokba a cellákba, amelyek tartalmát igaznak érzed. Például, ha az első oszlopban lévő név olyan osztálytársadat jelöli, akire felnézel, akkor jelöld meg X-szel! Magadat is jelölheted.

Felnézek rá.
Lenézem.
Csinos lánynak, jóképű fiúnak tartom.
Szívesen járnék vele.
Ellent mer mondani az osztályfőnöknek.
Meggvédi a gyengéket.
Ha lenne egy titkom, el merném neki mondani.
Vitás kérdésben igazságot tudna tenni.
Jól meg tudná szervezni az osztálykirándulást.
Ha segítség kellene, számíthatnék rá.

21. ☐ Az első oszlopban állításokat olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk, tegyél x-et azokba a cellákba, amelyek tartalmát igaznak érzed. Például, ha az első oszlopban lévő név olyan osztálytársadat jelöli, akire szerinted sokan felnéznek az osztályból, akkor jelöld meg X-szel! Magadat is jelölheted.

Sokan nagyra tartják.
Sokan lenézik.
Sokan lenézik, pedig nem érdemli meg.
Sokan nagyra tartják, pedig nem érdemli meg.

22. ☐ Egyes diákoknak fontos a tanulás, másoknak kevésbé. Rád melyik tanulással kapcsolatos állítás igaz leginkább?

1. Akkor vagyok elégedett magammal, ha jó jegyeket kapok.
 2. Zavar, ha jó jegyeket kapok.
 3. A jegyeim egyáltalán nem befolyásolják, hogy elégedett vagyok-e magammal.
23. ☐ Minden osztályban különbözőképpen fogadják el a „jó tanulókat” és a „rossz tanulókat”. A Te osztályodra szerinted melyik állítás igaz leginkább?
1. Akkor fogadnak el valakit, ha jó jegyeket kap.
 2. Akkor fogadnak el valakit, ha nem kap túlságosan jó jegyeket.
 3. Nem foglalkoznak azzal, hogy ki milyen jegyeket kap.
24. ☐ Mennyit tanulsz a küldönböző tárgyakból egy fontosabb dolgozatra? Kérünk, órában válaszolj.
1. Matematika. ☐ órát
 2. Magyar irodalom. ☐ órát
 3. Magyar nyelv. ☐ órát
 4. Történelem. ☐ órát
 5. Idegen nyelv I. ☐ órát
25. ☐ Milyen osztályzattal lennél elégedett az egyes tárgyakból a félévi bizonyítványodban?
1. Matematika. ☐
 2. Magyar irodalom. ☐
 3. Magyar nyelv. ☐
 4. Történelem. ☐
 5. Idegen nyelv I. ☐
26. ☐ Elégedettek a szüleid a mostani tanulmányi eredményeddel?
1. Igen.
 2. Nem.
 3. Részben.
 4. Nem tudom.
27. ☐ Mik a terveid közvetlen a középiskola elvégzése után? (Több választ is megjelölhetsz.)
1. Bár nem érettségít adó képzésben veszek részt, megszerzem az érettségit.
 2. Kiegészítő képzésben veszek részt, pl.: OKJ-s oklevelet szerzek.
 3. Felsőoktatási intézményben folytatom a tanulmányaimat.
 4. Dolgozni fogok.
 5. Még nem tudom.
 6. A középiskolát sem szeretném befejezni.
28. ☐ Kérünk egytől ötig terjedő skálán jelöld az egyes tanáraidal való kapcsolatod. Jelöld az első oszlopban, hogy te mennyire kedveled a tanárod és a másodikban, hogy szerinted ő mennyire kedvel téged. Ha ugyanaz a tanárod több felsorolt tárgyat is tanít, akkor kérünk értékelj ugyanúgy! (A skála az iskolai osztályzatoknak megfelelően működik: 1: ki nem állhatom, ... 5: nagyon jóban vagyunk).

Mennyire kedveled a tanárod?

Matematika	1	2	3	4	5
Magyar irodalom	1	2	3	4	5
Magyar nyelv	1	2	3	4	5
Történelem	1	2	3	4	5
Idegen nyelv I.	1	2	3	4	5
Idegen nyelv II.	1	2	3	4	5
Osztályfőnök	1	2	3	4	5
Szaktárgy	1	2	3	4	5

Mennyire kedvel ő téged?

Matematika	1	2	3	4	5
Magyar irodalom	1	2	3	4	5
Magyar nyelv	1	2	3	4	5
Történelem	1	2	3	4	5
Idegen nyelv I.	1	2	3	4	5
Idegen nyelv II.	1	2	3	4	5
Osztályfőnök	1	2	3	4	5
Szaktárgy	1	2	3	4	5

29. ☐ Kollégista vagy?

1. Igen.

2. Nem. Ha nem, kérünk, folytasd a 32. kérdéssel.
30. ☐ Ha kollégista vagy, együtt laksz a kollégiumi szobában valamelyik osztálytársaddal?
1. Igen.
2. Nem.
31. ☐ Ha kollégista vagy, nevezd meg, hogy ki az a szobatársad, aki osztálytársad is.
32. Hány barátod van összesen?
1. Nincsenek barátaim.
2. 1 barátom van.
3. 2 barátom van.
4. 3 barátom van.
5. 4 barátom van.
6. 5 barátom van.
7. 6-10 barátom van.
8. 10-nél több barátom van.
33. Hány barátod van az osztályból?
- ☐ barátom van az osztályból.
34. Mit gondolsz testileg mennyire vagy érett a többi lányhoz/fiúhoz képest? Kérünk, a magaddal azonos neműekhez képest válaszolj!
1. Jóval fiatalabbnak nézek ki, mint a többiek.
2. Valamivel fiatalabbnak nézek ki, mint a többiek.
3. Úgy nézek ki, mint a többiek.
4. Valamivel idősebbnek nézek ki, mint a többiek.
5. Jóval idősebbnek nézek ki, mint a többiek.
35. ☐ Vannak fiatalok, akik már kipróbálták a cigarettát. Kérünk, mondd meg, hogy Te szoktál-e dohányozni?
1. Nem, soha.
2. Nem, de már kipróbáltam.
3. Igen, de csak társaságban.
4. Igen, rendszeresen.
36. ☐ Vannak fiatalok, akik már kipróbálták az alkoholt. Kérünk, mondd meg, hogy Te fogyasztasz-e alkoholt?
1. Nem, soha.
2. Nem, de már kipróbáltam.
3. Igen, de csak néha.
4. Igen, hetente legalább egyszer.
37. ☐ Vannak fiatalok, akik már kipróbáltak valamilyen kábítószerrel. Kérünk, mondd meg, hogy Te szoktál-e kábítószerrel foglalkozni?
1. Nem, soha.
2. Nem, de már kipróbáltam.
3. Igen, de csak társaságban.
4. Igen, rendszeresen.
38. ☐ Az első oszlopban kérdéseket olvashatsz, a többi oszlop fejléce az osztálytársaid neveit tartalmazza. Kérünk, a kérdésnek megfelelően tegyél X-et a megfelelő cellákba.
- Te kit vertél meg eddig?
- Téged ki vert meg eddig?
- Kiről szoktál rossz dolgokat mesélni a barátaidnak?
- Rólad ki szokott rossz dolgokat mesélni?
- Te kiket szoktál csúfolni?
- Téged ki szokott csúfolni?
- Te kit hoztál már szándékosan megalázó helyzetbe?
- Téged ki hozott már megalázó helyzetbe?
39. ☐ Most jársz valakivel?
1. Igen.
2. Nem.
40. ☐ Hány emberrel jártál már életedben? Kérünk, válassz az alábbi kategóriák közül!
1. Még nem jártam senkivel

- 2. 1 emberrel.
- 3. 2 emberrel.
- 4. 3 emberrel.
- 5. 4 emberrel.
- 6. 5 emberrel.
- 7. 6-10 emberrel.
- 8. 10-nél több emberrel.